

Tekstil Sektöründe İstihdam: Esenler Atışalanı (İstanbul) Örneği

İrfan TAPAN

Yazar Kurumları(Makale ilk gönderildiğinde yazılmaz)

Doi: 10.55024/buyasambid.1253182

Makale Bilgisi

Özet

Makale geçmişi:

İlk gönderim tarihi: 19.02.2023

Düzeltilme tarihi

Kabul tarihi: 10.07.2023

Yayın tarihi: 14.07.2023

Anahatar Kelimeler:

Atışalanı, Tekstil, İstihdam, Yabancı İşçi, Göçmen, Gizli İşsiz, İşçi.

* Sorumlu Yazar

E-mail address:

nafrinapat.1989@gmail.com

Orcid:

[0000-0003-2925-9772](https://orcid.org/0000-0003-2925-9772)

Bu araştırmanın yapılmasının amacı İstanbul Esenler'e bağlı Atışalanı mevkiinde bulunan ve tekstil sektörüne dayalı olan iş yerlerindeki işçilerle bir anket ve mülakat çalışması gerçekleştirilerek bu bölgedeki tekstil sektörünün istihdam üzerindeki etkisini araştırmaktır. Araştırmanın kapsama alanı Atışalanı bölgesinde bulunan Birlik ve Havaalanı mahalleleridir. Bu iki mahallede de tekstil sektörüne bağlı iş yeri ve çalışan kişi sayısı son yıllarda ciddi olarak artmıştır. Bölgede özellikle tekstil sektörüne bağlı olan kesimhane, atölye, ütü-paket gibi iş yerlerinin sayısı fazla olup hemen hemen her binanın altında bu tür iş yerleri bulunmaktadır. Araştırma kapsamında bu bölgede bulunan 28 iş yerinde müşteri ve işverenlerle çeşitli görüşmeler gerçekleştirildi ve bu işyerlerinde çalışan toplam 737 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması 28 günde tamamlanmış ve anket süresi de her katılımcı için yaklaşık beş dakika sürmüştür. Yapılan araştırma sonucunda bu iş yerlerinde çalışan kişi sayısının fazla olmasına rağmen bu çalışanların büyük bir bölümünün yabancı işçi olduğu anlaşılmıştır. Bölgede bulunan bu tür iş yerlerinde yabancı işçilerin neden daha çok tercih edildiği, yerli işçi ile yabancı işçi arasındaki ücret farklılığı, yerli ve yabancı işçilerin birbirlerine karşı olan bakış açısı, yabancı işçilerin hangi ülke vatandaşı olduğu, yerli ve yabancı işçilerin aldıkları ücretler, işçilerin sigorta durumu gibi sorulara cevap bulmak amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır.

Employment in the Textile Sector: The Case of Esenler Atışalanı (İstanbul)

İrfan TAPAN

Author affiliation (Not written when the article is first submitted)

ARTICLE INFO ABSTRACT

Article history:

Received: 19.02.2023

Received in revised form

Accepted: 10.07.2023

Available online: 14.07.2023

Key words:

Atışalanı, Textile, Employment,
Foreign Worker, Immigrant,
Concealed Unemployed, Worker.

* Corresponding author.

E-mail address:

nafrinapat.1989@gmail.com

The purpose of this research is to investigate the effect of the textile sector on employment by conducting a survey and interview with the workers in the workplaces based on the textile sector in Atışalanı district of Esenler, Istanbul. The scope of the research is the Birlik and Airport neighborhoods in the Atışalanı region. In these two neighborhoods, the number of workplaces and employees connected to the textile sector has increased significantly in recent years. In the region, the number of workplaces such as slaughterhouses, workshops, ironing-packages, which are especially connected to the textile sector, is high and there are such workplaces under almost every building. Within the scope of the research, various interviews were conducted with customers and employers in 28 workplaces in this region, and a survey was conducted with a total of 737 people working in these workplaces. The survey study was completed in 28 days and the survey time took approximately five minutes for each participant. As a result of the research, it has been understood that although the number of people working in these workplaces is high, a large part of these employees are foreign workers. This study has been prepared in order to find answers to questions such as: why foreign workers are preferred more in such workplaces in the region, the difference in wages between domestic workers and foreign workers, the perspective of domestic and foreign workers against each other, the nationality of foreign workers, the wages of domestic and foreign workers, the insurance status of workers.

1. GİRİŞ

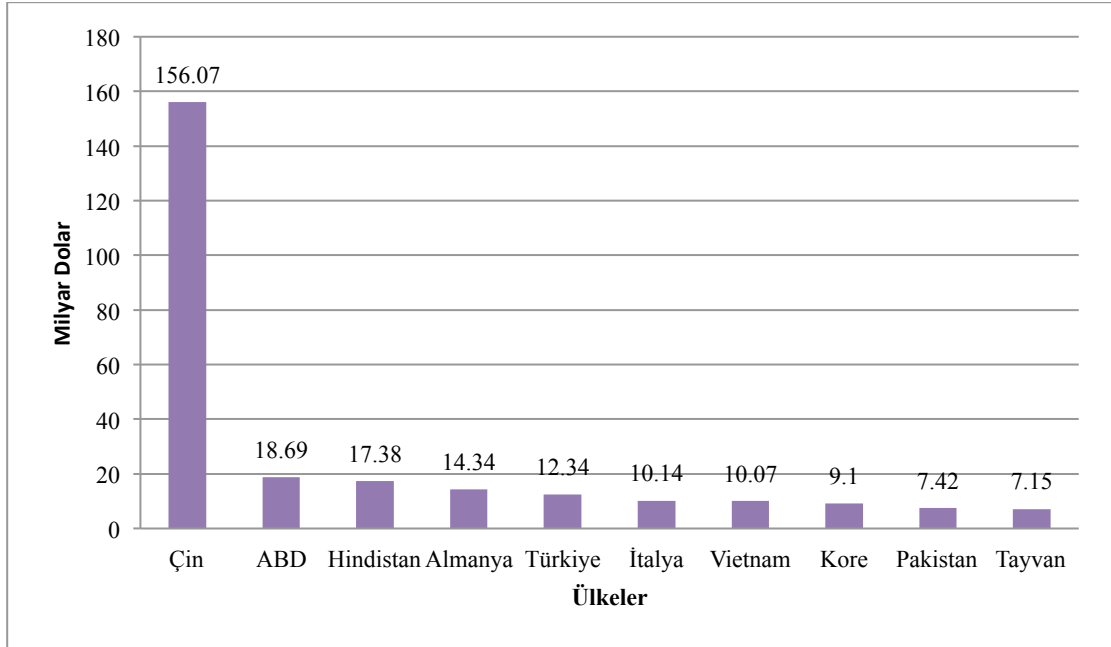
Tekstil imalat sanayisi, insanlık tarihinin ilk dönemlerinden bu yana devam eden geleneksel üretim tarzını 18. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen Sanayi Devrimi ile beraber şekil değiştirerek geleneksel üretim tarzından kitle üretim modeline geçiş yaşamıştır. Bu değişim hareketiyle birlikte sanayileşmekte olan ülkeler için vazgeçilmez bir sanayi üretim dalı olmayı başarmıştır. 21. yüzyılla birlikte ise modern dünyada yaşanan teknolojik değişim ve gelişim hareketleriyle birlikte tekstil sektörü de dünyadaki tüm ülkeler için önemli bir sanayi kolu olarak önemini korumaya devam etmektedir. Tekstil imalatı elyaf ve iplikten oluşan ve genellikle esnek bir yapıya sahip olan malzemelerin üretilip şekillendirilerek mamul ürün haline getirilme işlemidir. Tekstil sektörü bünyesinde kumaş, iplik, dokuma, örme, boyama, baskı, terbiye ve dikiş gibi işlemleri barındırmaktadır. Günümüzde ise bu sektörün ürünleri daha çok hazır giyim ve teknik tekstil ürünleridir. Tekstil sektörü pamuk ve yün bakımından tarım ve hayvancılığa, sentetik ürünlerle

petrokimya sektörü ile iç içe geçen bir etkileşim halindedir. Ayrıca kumaş üzerinde gerçekleştirilen boya, terbiye, baskı gibi işlemler açısından kimya sektörüne, hazır giyim ve aksesuar işlemleri dolayısıyla da aksesuar sanayisiyle etkileşim halindedir. Özellikle 1950’li yıllardan sonra ise bu sektör otomotiv, inşaat, ağır sanayi ve tıp gibi çeşitli sektörlerle de iç içe geçmeye başlamıştır. Üretilen ürünlerin tüketicilere ulaşma noktasında önemli bir rol oynayan perakende satışlarda ve mağazacılık sektöründe de yine ülke ekonomileri ve istihdam olanakları için oldukça önemli bir rol üstlenmektedir. Tekstil ve hazır giyim sanayisi 1970’lerin başından itibaren kayda değer değişimler yaşamaya başlamış ve günümüzde ise bu sektöre ait olan çeşitli tasarım ve kişisel zevklere göre ortaya çıkan yeni modellerle çok daha hızlı bir şekilde büyümeye devam eden bir sektör olarak yerini almıştır.

Tekstil ve hazır giyim sektörü Türkiye’nin ekonomik küreselleşmesinde başrol oyuncularından biri olmuştur. 1950’lerde sanayileşmenin başlamasıyla öncelikli istihdam alanlarından biri olan tekstil ve hazır giyim sektörü (Danış, 2016:568-569) istihdamı, 2022 yılı Ağustos ayında 1 Milyon 243 bine ulaştı. Toplam istihdam 2021 yılı ağustos ayına göre %8,2 oranında arttı. Türkiye’nin tekstil ve hammaddeleri sektörü ihracatı ise; 2022 yılının ekim ayında %12,1 oranında azalarak 1 milyar dolar değerinde gerçekleşti (etextile.com.tr). Ülkemizde bu sektörün coğrafi dağılışına bakıldığında diğer sektörlerde olduğu gibi metropol şehir İstanbul başı çekmektedir. 1985 yılından başlamak üzere İstanbul’un tekstil ve hazır giyim merkezi olan Mahmutpaşa, Sultanhamam ve Mercan dışında hızla kenar semtlere doğru tekstil atölyeleri kurulmaya ve yayılmaya başlamıştır. Yine bu yıllarda Merter Keresteciler Sitesi İstanbul ve Türkiye’nin tekstil ve hazır giyim merkezi olmaya başlamıştır. Ayrıca Zeytinburnu ve Osmanbey’de bir başka kumaş ve tekstil merkezi olmuşlardır. Farklı merkezlerin kurulmasında en önemli etkenler İstanbul’un artan nüfusu, şehrin büyümesi, Avrupa’da doğu bloğu ülkeleri siyasal rejiminde meydana gelen değişimler, bu ülkelerin dışı açılma çabaları ve Ortadoğu-Kuzey Afrika ülkelerine yapılan tekstil ihracatıdır (Doğan, 2013:525). İstanbul’da tekstil sektörünün en yoğun olarak yapıldığı ilçeler ise daha çok Avrupa yakasında toplanmış olup Zeytinburnu, Bağcılar, Esenler, Güüngören, Esenyurt, Fatih gibi ilçelerde üretim gerçekleştirilirken, Merter, Güngören, Laleli, Osmanbey ve Mercan gibi alanlarda ise satış ve ticaret yapılmaktadır. Özellikle 1990’lı yıllarla birlikte tekstil sektöründe de yaşanan gelişmelerle birlikte dünyada bu sektörün imalat merkezleri Kuzey ülkeleri olan Avrupa’dan, Güney ülkeleri olan Orta Doğu ve Kuzey Afrika’ya kaymıştır. Türkiye, İran, Pakistan, Mısır, Fas gibi ülkeler genç nüfusu ve ucuz iş gücü gibi sebeplerle tekstil sektöründe yeni imalat merkezleri olmaya başlamıştır. 2000’li yıllardan sonra ise bu ülkelere Çin, Hindistan, Tayvan, Güney Kore ve Vietnam gibi ülkeler de katılmıştır. İmalat sektöründe yaşanan bu kayma hareketiyle birlikte ülkemizde Zara, H&M, Mango, Polo gibi markalar çok sayıda üretim merkezleri açmışlardır. 1990’lı yıllar tekstil sektörü açısından ülkemiz için çok önemli yıllar olmuştur. Bunun sebebi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin dağılmasıyla birlikte yeni kurulan ülkelerde yeni pazar alanlarının oluşmasıdır. Bu dönemler ülkemizde yabancı ülke vatandaşı olan insanların içi mal dolu valizlerle ülkemizin sınırlarını kayıt dışı bir şekilde geçmesiyle ‘‘bavul ticareti’’ denilen kayıt dışı ekonomik faaliyetler gerçekleşmiştir (Eder ve Öz, 2010). 2004 yılından sonra ise ülkemizde tekstil kotası sisteminin sona ermesiyle bu dönem sona ermiştir. Bu tarihten sonra

ise ülkemizdeki imalatçılar Çinli firmalarla rekabet etmek zorunda kalmışlardır. Ancak Çinli firmaların ucuza imalat yapması ve piyasaya sürmesiyle birlikte Türkiye’de tekstil sektörü de gerilemeye başlamış ve 2015 yılında tekstil ile hazır giyim sektörünün payı ülke ihracatı içindeki oranı %13,2’ye gerilemiştir. Bu durum 2000 sonrasında işverenler ve medya tarafından ‘‘konfeksiyonda kriz’’ olarak ifade edilmiştir (Danış, 2016:570).

2020 yılına gelindiğinde ise dünyada tekstil sektörü ihracatı 361 milyar dolar, hazır giyim sektörü ihracatı 420 milyar dolar ve deri ürünleri sektörü ihracatı ise 218 milyar dolar olmuştur. Ülkemizde ise tekstil, hazır giyim ve deri ürünleri (THD) sektörleri yaklaşık 30 milyar dolar ihracat ile kayıtlı olan 1 milyon kişiye istihdam sağlamıştır. Dünya THD ihracatında ise ülkemiz %3’lük paya sahiptir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021:6). Türkiye’nin hazır giyim ve tekstil sektörünün küresel piyasadaki avantajı kaliteli ürünleri, kısa sürede ve düşük fiyata üretmesidir. Düşük fiyat, hız ve kalite gibi üç farklı özelliği bir araya getirmek için Türkiye’deki tedarikçiler özgün bir ticari ilişki ağı yaratmıştır (Çakmak, 2005, Korkmaz, 2018).

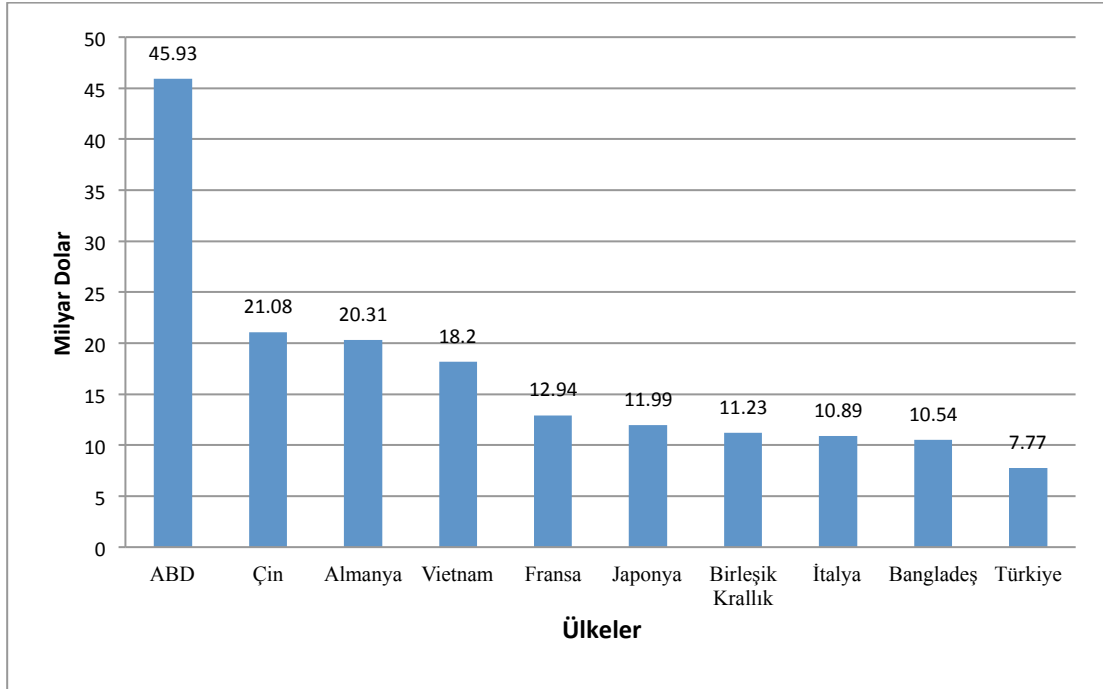

Grafik 1: Dünyada Başlıca Tekstil İhracatçıları ve İhracat Miktarları, (2020)

Dünyada tekstil sektöründe öne çıkan ülkeler Çin, ABD, Hindistan, Almanya, Türkiye, İtalya, Vietnam, Kore, Pakistan ve Tayvan’dır. Dünyadaki en büyük tekstil üreticisi ve ihracatçısı olan ülke Çin’dir. Çin, diğer alanlardaki birçok sektörde olduğu gibi THD sektörlerinde de dünyanın üretim üssü konumundadır. Çin 2020 yılında dünya tekstil ihracatının %43’lük bir payına, hazır giyim ihracatının %30’una ve deri ürünleri ihracatının da %30’una sahip olmuştur. Dünyada tekstil sektöründe söz sahibi olan ilk 10 ülke ve 2020 yılında tekstil sektöründe toplam ihracat değerleri Grafik 1’de verilmiştir. Grafikteki verilere göre 2020 yılında dünyada en fazla tekstil ihracatçısı olan ilk beş ülkelerden bir tanesi de Türkiye’dir. Türkiye 2020 yılında toplam 12,34 milyar dolar gelir elde etmiştir. Dünyada en fazla gelir elde eden ülke ise 156,07 milyar dolar ile Çin olurken, onu ABD ve Hindistan takip etmiştir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021).

Tekstil sektöründeki kumaşın yapımında kullanılan pamuk üretimindeki en büyük üretici ülke Hindistan olurken, Çin ikinci sırada onu takip etmektedir. Çin aynı zamanda dünyadaki en büyük pamuk tüketicisidir. Pamuk üretiminde en önemli üretici ülkeler Hindistan, Çin, ABD, Brezilya, Pakistan, Avustralya ve Türkiye'dir. Türkiye pamuk üretiminde dünyada yedinci sırada, pamuk tüketiminde ise dünyada beşinci sıradadır. Organik pamuk üretiminde ise Türkiye, Hindistan'dan sonra en büyük ikinci üretici konumundadır. Ülkemizde yıllık ortalama pamuk üretimi 800 bin ton iken, pamuk tüketimi yıllık ortalama 1,8 milyon tondur.

2020 yılında dünyadaki en büyük tekstil ithalatçısı olan ilk 10 ülke ise sırasıyla ABD, Çin, Almanya, Vietnam, Fransa, Japonya, Birleşik Krallık, İtalya, Bangladeş ve Türkiye'dir. ABD 2020 yılında toplam 45,93 milyar dolar tekstil ürünü ithalat ederken bu ülkeyi 21,08 milyar dolar ithalat ile Çin takip etmiştir. Türkiye ise 2020 yılında toplam 7,77 milyar dolarlık tekstil ürünleri ithalat ederek dünyada en fazla tekstil ürünü ithalat eden ilk on ülkeden biri olmuştur.

Grafik 2: Dünyada Başlıca Tekstil İthalatçıları ve İthalat Miktarları, (2020)

TÜİK verilerine göre Türkiye'de 2020 yılında tekstil sektöründe toplam 17.751 iş yerinde 460.399 kişi istihdam edilmiştir. Bu rakama hazır giyim ve deri ürünleri de eklenince toplam 60.242 iş yerinde 1 milyon 135 bin 771 kişi istihdam edilmiştir. Ancak kayıt dışı çalışan kişilerde eklenince bu sektörde çalışan kişi sayısının çok daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Türkiye 2020 yılında dünya tekstil sektörünün %3,6'lık bir payına da sahip olmuştur. Türkiye'nin Dünyada en fazla tekstil ihracatı yaptığı ülkeler sırasıyla ABD, Almanya, İtalya, Birleşik Krallık, Bulgaristan, Hollanda, Mısır, Suudi Arabistan, Rusya, İspanya ve Polonya'dır. Türkiye'de tekstil sektörünün kümelendiği üç bölge bulunmaktadır. Bu bölgeler Marmara Bölgesi'nde İstanbul, Tekirdağ, Bursa ve Balıkesir, Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde İzmir, Denizli ve Kütahya, güneyde ise Adana, Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa ve Malatya illerinin yer aldığı alandır.

Harita 1: Türkiye’de Tekstil Sektörünün Kümelene Alanları

2. YÖNTEM

Atışalanı bölgesinde tekstil sektörünün aktörleri olan üretici, işveren ve işçiler hakkında bilgi toplayıp bu bölgede tekstilde çalışan insanların bir profilini oluşturmak amacıyla 15.03.2022 ve 13.04.2022 tarihleri arasında Atışalanı’na bağlı Birlik ve Havaalanı mahallelerinde bulunan ve tekstil sektörüne dayalı olan 28 iş yerinde çalışan toplam 737 işçi ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu anket çalışması yaklaşık bir aylık bir sürecin ürünü olup, toplanılan bilgiler not edilerek çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu araştırmanın yapılmasının sebebi bu bölgedeki tekstil sektörü ve bu sektörde çalışan yerli ve yabancı işçilerin genel durumu hakkında bilgi toplamaktır. Anket çalışması esnasında katılımcılara çeşitli sorular yöneltilip, katılımcılardan alınan cevaplar anket çalışmasına eklenmiştir.

Anket çalışmasının yapıldığı iş yerleri tekstil sektörüne dayalı olarak üretim yapan kesimhane, atölye, yıkama, ütü paket, penç, zımpara gibi iş yerleri olup, bu iş yerleri de kendi aralarında kot, gömlek ve çorapçılık olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bulgular kısmında bulunan veriler anket çalışması sırasında müşteri ve işverenlerin verdiği bilgiler vasıtasıyla elde edilmiş verilerdir. Bu araştırma için yapılan anket çalışması katılımcılarla yüz yüze gerçekleştirilmiş olup bu görüşmeler sırasında derinlemesine mülakatlar yapılarak elde edilen bilgiler analitik bir yöntemle analiz edilmiştir. Anket çalışması sırasında 213 yerli ve 524 yabancı işçi olmak üzere toplam 737 katılımcıyla görüşme gerçekleştirilmiştir. Anket katılım gerçekleştiren işçilerden 152’si kadın işçi iken, 585’i de erkek işçidir. Ankete katılan katılımcılarla tarafsız bir şekilde gözlem ve derinlemesine dinleme teknikleri kullanılarak anket çalışması tamamlanmıştır. Gerçekleştirilen anket çalışmasında elde edilen bilgiler bu makalenin sonraki bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Sorular araştırmacı tarafından görüşmecilere yöneltilmiş, verilen yanıtlara göre seçenekler işaretlenmiş ve görüşmecilerden alınan bilgiler ek olarak anket kâğıtlarına not edilmiştir. Anket soruları Türkçe hazırlanmış olup, görüşmeciyle Türkçe, Kürtçe, İngilizce, Arapça, Urduca, Peştuca, Keşmirce, Darice ve yerel Afrika dilinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilere yöneltilen sorular esnasında Arapça, Urduca, Peştuca, Keşmirce, Darice ve yerel Afrika dilleri için sorular iş yerlerinde bulunan ve Türkçe bilen kişiler vasıtasıyla diğer katılımcılara ikinci bir kişi tarafından yöneltilmiş ve alınan cevaplar yine bu ikinci kişiler vasıtasıyla tercüme edilerek anket çalışmasına dâhil edilmiştir.

Yapılan bu görüşmelerde, görüşmecilerin verdiği cevaplara müdahale edilmemiş ve sohbet kişilerin anlatımına göre şekillenmiştir. Atışalanı'nda gerçekleştirilen saha çalışması süresince gözlem kayıtları not alınmış ve bunlar ulaşılan sonuçlarda kullanılmıştır. Anket çalışmasında sorulan sorulara verilen cevapların yüzdelik ortalaması Factor Analyze Programı ile hesaplanmış ve cevap yüzdelikleri bulunmuştur. Makaledeki analizler literatür taramasının yanı sıra Atışalanı bölgesinde tekstil sektöründe bulunan müşterilerden alınan bilgilerden oluşmaktadır.

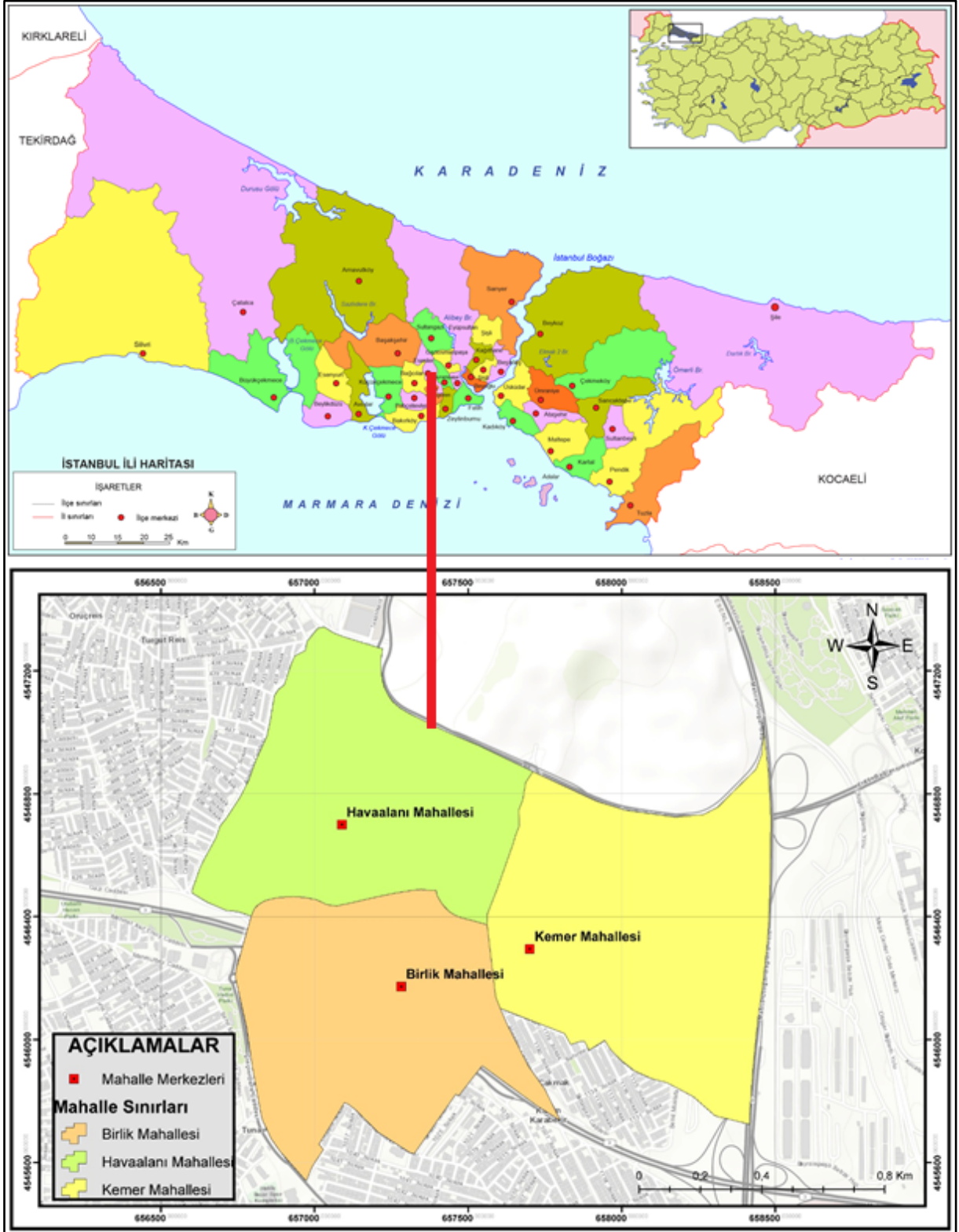
Yapılan detaylı bir saha ve anket çalışmasının sonucunda toplanılan veriler ışığında çalışma için bir sonuç çıkarılmıştır. Yapılan değerlendirmeler neticesinde işçi, işveren ve müşteriler için sorun teşkil eden durumlar tespit edilip, bu sorunların giderilmesi için çeşitli çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Bu araştırmanın yöntemini nicel araştırma yöntemi olan anket araştırması ve mülakat çalışması oluşturmaktadır. Araştırmanın gerçekleştirdiği iş yerlerinde bulunan ve 18 yaşından büyük olan bütün katılımcılar araştırmaya dâhil edilmiştir. Çalışma için anket, ölçek, test, mülakat ve gözlem veri toplama yöntemi kullanılmış olup anket süresi her katılımcı için yaklaşık 5 dakika sürmüştür.

Anket çalışması, katılımcılara herhangi bir şekilde yanlı ve yanlıs bilgi vermeyi ve çalışmanın amacını tamamen gizli tutmayı gerektirmemektedir. Sorulan sorularda katılımcıların fiziksel veya ruhsal sağlıklarını tehdit edici soru ve uygulamalar da içermemiştir.

3. BULGULAR

3.1. Esenler Atışalanı Mevkisinin Coğrafi Konumu

Esenler, İstanbul ilinin 39 ilçesinden biri olup, ilin Avrupa Yakası'nda bulunan bölümünde yer almaktadır. İlçenin kuzeydoğusunda Sultangazi, doğusunda Gaziosmanpaşa, Bayrampaşa ve Zeytinburnu, batısında Bağcılar ve Başakşehir, güneyinde ise Güngören ilçeleri bulunmaktadır. Esenler ilçesi toplam 17 mahalleden oluşmakta olup, bu mahallelerden 3 tanesi de araştırma sahasına konu olan Atışalanı mevkiini oluşturmaktadır. Bu mahallelerden Birlik Mahallesi'nin kuzeyinde Havaalanı Mahallesi, güneyinde Kâzım Karabekir Mahallesi, batısında Tuna Mahallesi, doğusunda ise Kemer ve Fevzi Çakmak mahalleleri yer almaktadır. Havaalanı Mahallesi'nin ise kuzeyinde Oruç Reis ve 15 Temmuz mahalleleri, güneyinde Birlik Mahallesi, batısında Turgut Reis Mahallesi, güneybatısında Tuna Mahallesi, batısında ise Kemer Mahallesi bulunmaktadır. Atışalanı bölgesinde yer alan bir diğer mahalle olan Kemer Mahallesi'nde ise tekstile dayalı iş yerleri daha az olduğu için araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu bölgedeki tekstil iş yerleri daha çok Havaalanı ve Birlik mahallelerinde yoğunlaşmıştır.

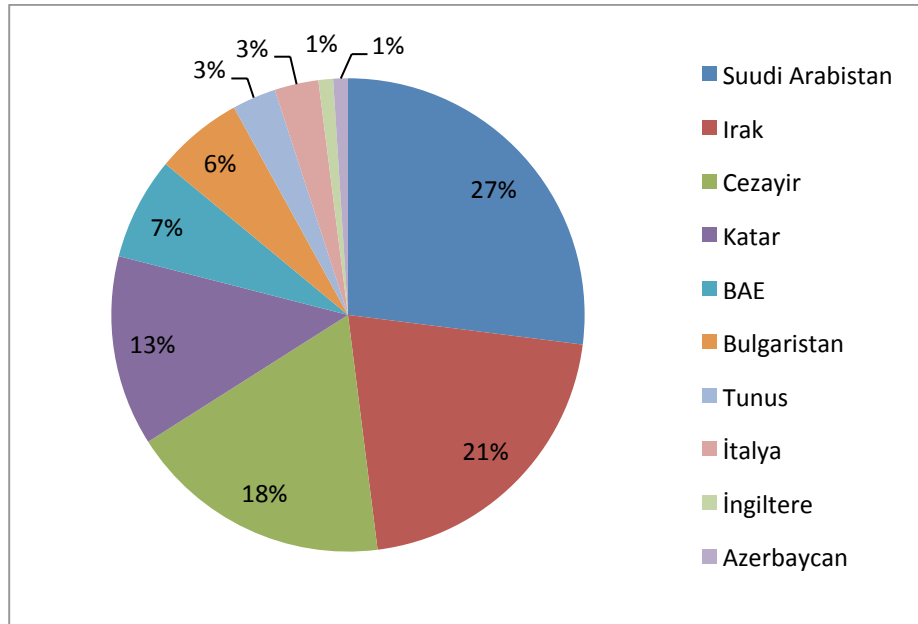

Harita 2: Esenler Atışalanı Mevkisinin Haritası

3.2. Atışalanı Bölgesindeki Tekstil Sektörünün Genel Görüntüsü

Türkiye tekstil ve hazır giyim sektörü 1950'lerden bu yana üretimin ve istihdamın lokomotif sektörlerinden biri konumundadır. Tekstil ve hazır giyim sektörü, 1980 yılında uygulamaya konulan ihracata yönelik kalkınma politikası ile hızla büyümeye başlamış ve bu tarihten itibaren sektöre

yapılan yatırımlar artmıştır. Tekstil ve hazır giyim sektörü, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH), imalat sanayi ve sanayi üretimindeki pay, ihracat, ekonomiye sağladığı net döviz girdisi, istihdam, yatırım gibi makro ekonomik büyüklükler açısından ülkemizin önemli sektörlerinden biridir. Tekstil ve hazır giyim sektörü büyük oranda ihracat odaklı bir sektördür (GMBD, 2016:5). Doğan'ın (2013) araştırmasına göre İstanbul'da tekstil sektörüne bağlı tesisler Esenler ilçesinin de içinde bulunduğu üç ilçede (Sultanbeyli ve Adalar) 2010 yılından sonra artmaya başlamıştır. Bu durum da Atışalanı mevkiinde tekstil sektörünün son 15 yıllık dönemde gelişim göstermeye başladığını göstermektedir. Bu çalışmada tekstil sektörünün son yıllarda gelişim gösterdiği ilçelerden olan Esenler ilçesine bağlı Atışalanı mevkiinde bulunan Havaalanı ve Birlik mahallelerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında Atışalanı'nda tekstil sektörüne dayalı gömlek ve kot pantolon işi yapan toplam 28 ütü-paket işyerinde araştırma yapılmıştır. Bu iş yerlerinde ise toplam 82 üretici ve 28 işyeri sahibi ile çeşitli görüşmeler gerçekleştirilerek bu bölgedeki tekstil sektörü hakkında araştırmaya ışık tutacak önemli bilgiler toplanmıştır. Bu görüşmelere göre bu 82 müşterinin %65'i kot pantolon işi yaparken %35'i ise gömlek ve tişört işi yapmaktadırlar. Özellikle kot pantolon işinde ihracata dayalı bir iş yapılırken, gömlek işinde ise Koton, Defacto, LC Waikiki, Jakamen, Civil başta olmak üzere ülkemizdeki önemli zincir mağaza gruplarına çalışılmaktadır. Kot pantolon işinde ihracat işi yapan müşterilerin en fazla ihracat gerçekleştirdikleri bölgeler Orta Doğu, Arap Yarımadası ve Avrupa Kıtası'ndaki ülkelerdir. Bu bölgelerin yanında müşterilerin bir kısmının zaman zaman ABD'ye de ihracat yaptıkları tespit edilmiştir.

Grafik 3: Müşterilerin En Fazla İhracat Yaptıkları Ülkelerin Oranları

Arap Yarımadası bölgesine yapılan ihracatın genellikle Suudi Arabistan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne, Kuzey Afrika ise Tunus ve Cezayir gibi ülkelerdir. Yapılan bu görüşmelerde dikkat çeken bir husus ise zaman zaman Arap devletlerinin siyasi nedenlerle Türk mallarına karşı uyguladıkları ambargolar nedeniyle tekstil ürünlerinin de bu bölgelerdeki ülkelere olan ihracatı azalmaktadır. Ancak bazı müşterilerin bu tür durumlara çözüm bulmak amacıyla ürettikleri malların iç

etiketlerinde yazılı olan ‘‘Made in Turkey’’ yazısının yerine ‘‘Made in China’’ yazısı yazarak ihracatını devam ettikleri de çeşitli görüşmelerle tespit edilmiştir. Örneğin yapılan görüşmelerin birinde bir müşteri Suudi Arabistan’a ihracat yaptığını ancak Azerbaycan ve Ermenistan arasında yapılan İkinci Karabağ Savaşı sırasında Türkiye’nin Azerbaycan’a destek vermesi nedeniyle Suudi Arabistan Devleti’nin Türk mallarına ambargo uyguladığı ve bu yüzden ticaretinin de durma noktasına geldiğini belirtmiştir. Bu soruna çözüm bulmak için ise Suudi Arabistan’daki müşterisiyle görüşerek kot pantolonların iç etiketlerinde yazılı olan ‘‘Made in Turkey’’ yazısının yerine ‘‘Made in China’’ yazısını eklenerek ticaretine devam ettiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde Birleşik Arap Emirlikleri’nde de zaman zaman benzeri sorunların yaşandığı yapılan diğer görüşmelerde ortaya çıkarılmıştır.

Fotoğraf 1: İstanbul’da Tekstil Sektörü Önemli Bir İstihdam Alanıdır

Orta Doğu’da en fazla ihracat gerçekleştirilen ülke Irak olup, bu ülkede de en fazla Bağdat, Musul, Kerkük ve Erbil bölgelerine ihracat yapılmıştır. Ancak 2022 yılı yaz aylarında Irak’ta yaşanan iç kargaşa ve protestolar sebebiyle Irak pazarı bu aylarda durma noktasına gelmiştir. Müşterilerden birçoğu da eskiden Suriye’ye ihracat yaptıklarını ancak Suriye’de yaşanan iç savaş sebebiyle ticaretin kesildiğini dile getirmişlerdir. Bu bölgede ihracat gerçekleştirilen bir diğer önemli ülke Azerbaycan’dır. İran’da ise yine aynı şekilde zaman zaman siyasi sebeplerden dolayı Türk mallarına uygulanan ambargo nedeniyle ticaretin sekteye uğradığı belirlenmiştir. Avrupa ülkelerine yapılan ihracat daha çok gömlek ve bayan tayt pantolona dayalı olmaktadır. Özellikle İngiltere’de Londra ve İtalya’da Roma şehirleri ön plana çıkmaktadır. Doğu Avrupa’da ise Polonya, Ukrayna ve Rusya ihracatta en önemli ülkeler iken 2022 yılının ilk aylarında Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan savaş nedeniyle özellikle Ukrayna’ya yapılan kot pantolon ihracatının durma noktasına geldiği tespit

edilmiştir. Aynı şekilde Doğu Avrupa’da devam eden savaşın Avrupa ülkelerinin ekonomilerine olan olumsuz etkileriyle birlikte tekstil ve hazır giyim sektöründe küçülmeye gidilmesinden dolayı ihracatta gerilemeler olmuştur. Rusya’da Moskova, St. Petersburg ve Baltık Denizi kenarında bulunmasına rağmen Rusya’ya bağlı olan Kaliningrad, Bulgaristan’da Sofya ve Varna, Sırbistan’da Belgrad ile Bosna-Hersek ve Kosova gibi ülke ve şehirler bu müşterilerin kot pantolon ve gömlek ihracatı gerçekleştirdiği diğer önemli alanlardır.

Türkiye’de iç piyasaya üretim yapmaya devam edenler ise dolar kurunun çok yükselmesinden dolayı üretimlerine ara verdiklerini belirtmişlerdir. Çünkü tekstil ürünleri için kullanılan kumaş dolar ile alınmasına rağmen ürün iç piyasada TL bazında satışa sunulmaktadır. Ancak iç piyasadaki alıcılar bir kot pantolon veya gömleği ortalama 7-9 dolara denk gelen 100 ile 130 TL arasında bir fiyata alırken, ihracat ürünleri 14-16 dolar arasında satılmaktadır. Bu durum müşterilerin ürettikleri malları yerli piyasa yerine ihracata dayalı satış gerçekleştirmesine neden olmaktadır. Bu yüzden yaklaşık son üç yıldır iç piyasanın durgunlaştığı ve tekstil işi ile uğraşan kişilerin daha çok ihracat üzerine dayalı bir üretim yapmaya başladığı dile getirilmiştir. İç piyasaya üretim yapmaya devam edenler ise günümüzde genellikle daha çok internet üzerinde yer alan alış-veriş sitelerinde satış gerçekleştirmeye başladıkları ve bu sayede ürettikleri ürünü araya başka bir alıcı koymadan daha yüksek fiyatlara satmaya başladıklarını dile getirmişlerdir.

Tekstil ürünleri imalatında üretimi yapılan bir mal sırasıyla kumaş alımından itibaren kesimhane, dikimhane (atölye), yıkama, peç, zımpara ve ütü paket gibi işlemlere tabi tutulmaktadır. Bu işlemler içinde en fazla maliyetli olan işlem atölye yani dikimhanedir. Ayrıca üretilen her bir mal için kullanılan etiket, jakron¹, perçin², düğme, patlet³, çivi, sallantı kartı ve diğer çeşitli aksesuar parçalarıyla birlikte üretim tamamlanarak paketlenip siparişe hazır hale gelmektedir.

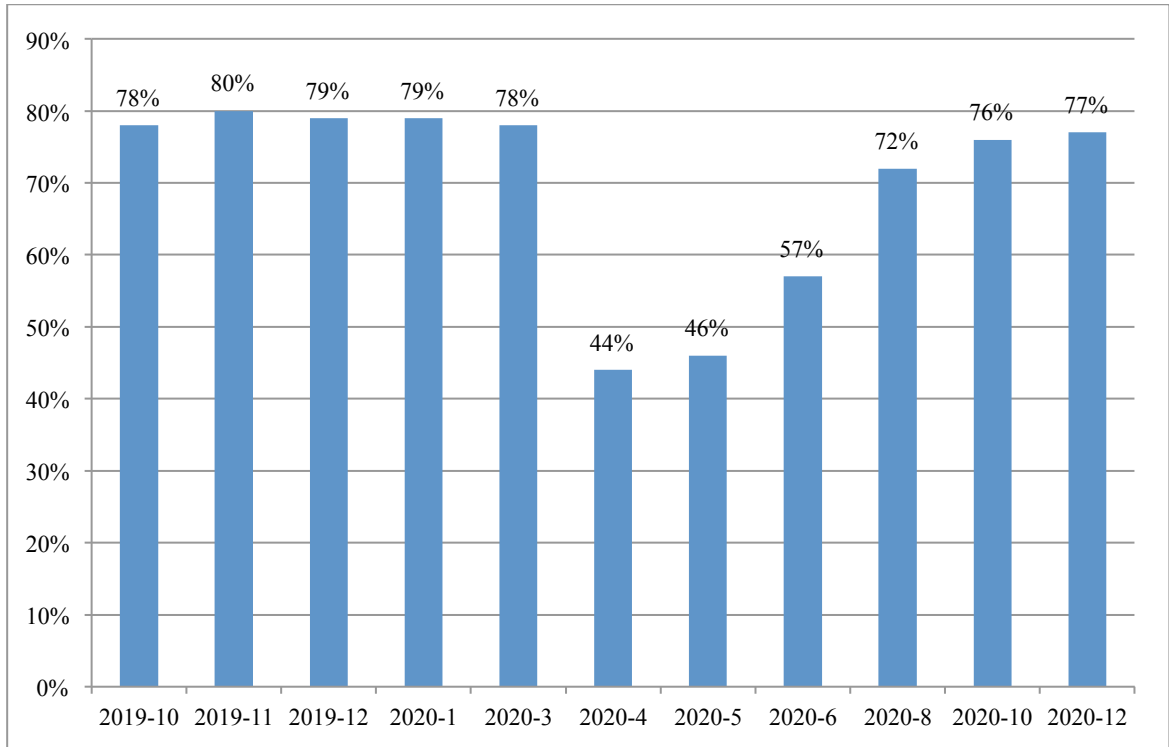
Koronavirüs hastalığı 2019 (COVID-19) şiddetli akut solunum sendromu koronavirüsü 2 (SARS-CoV-2)'nin neden olduğu bulaşıcı bir hastalıktır. İlk vaka ile Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde Kasım 2019 tarihinde karşılaşmıştır. O zamandan bu yana tüm dünyada yayılmaya devam etmiş ve hala da devam eden bir pandemiye neden olmuştur. 3 Mart 2020 itibarıyla dünya çapında ölüm oranı %3,4 olup (www.worldometers.info) 22 Nisan 2022 tarihi itibarıyla Dünya'da toplam 508.367.168 onaylanmış vaka olurken, 460.790.937 kişi iyileşmiş, 6.238.485 kişi ise virüs nedeniyle ölmüştür (www.worldometers.info). COVID-19 salgını, hayatın her alanında ve dünyanın her yerinde hissedilen etkileri itibarıyla bir sağlık krizinin ötesine geçmiş ve küresel bir soruna dönüşmüştür. Bu küresel sorun hayatın her alanında olduğu gibi tekstil sektörü üzerinde de bir takım etkiler bırakmıştır. 2019 yılında Türkiye'nin halı, hazır giyim ve konfeksiyon gibi tekstil ve hammaddeleri ihracatı 28 milyar dolar olup, toplam ülke ihracatının %16'sını oluştururken, 2020 yılında aynı ürün grubundaki ihracat 1 milyar dolar azalarak 27 milyar dolar olmuş

¹ Jakron: Denim grubu ürünlerde (kot pantolon, kapri, şort, etek gibi) yaygın olarak kullanılan deri, suni deri veya kumaş bazlı etiketlerdir.

² Perçin: İki ya da daha çok malzemeyi birbirine birleştirmek için kullanılan bir bağlantı elemanıdır.

³ Patlet: Pantolon, etek veya kot ceket gibi ürünlerde fermuar işlevi gören ara bağlayıcı.

ve toplam ülke ihracatının %18'ini oluşturmuştur (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021:ix). Yaşanılan Pandemi nedeniyle tüm diğer sektörler gibi tekstil sektörü de bir yavaşlama dönemi yaşamıştır. Bu dönemin Atışalanı bölgesinde bulunan tekstil sektörü aktörlerinden olan üreticileri nasıl etkilediğini öğrenmek amacıyla tekstil üreticileri ile birtakım görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu görüşmelerde üreticilere ‘‘ COVID-19 Pandemi dönemi sizi nasıl etkilemiştir?’’ sorusu yöneltilmiş ve üreticilerin verdiği cevaplar not edilmiştir. Buna göre 82 üretici ve 28 işyeri sahibi olmak üzere toplam 110 tekstil aktörünün %87'si 2020 yılında Pandemi'den olumsuz etkilendiğini ve yaklaşık altı ay gibi uzun bir süre iş yapamadıklarını belirtmişlerdir. Salgın nedeniyle tüm dünyada uzun bir süre ülkeler sınırlarını dışarıya kapatmış ve bu durum diğer ticaret alanlarını olduğu gibi tekstil sektörünü de durma noktasına getirmiştir. Ancak bu süreci takiben 2021 yılı ile birlikte tekstil sektöründe, dolar kurunun da yükselmesiyle birlikte büyük bir sıçrama yaşanmıştır. Üreticiler ve işverenlerle yapılan görüşmelerde, görüşmecilerin çoğu son 10 yılda tekstil sektöründe en fazla üretim yapıldığı yıl olarak 2021 ve 2022 yılı olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumun yaşanmasında hem Pandemi sonrasında gerçekleşen hızlı değişim hareketleri hem de Türk Lirası'nın yabancı ülkelerin para birimleri karşısında yaşadığı değer kayıpları etkili olmuştur. Türk Lirası'nda yaşanan değer kaybı Türkiye'deki pazarları yabancı ülkelere göre ucuzlatmış ve bu durum yabancı sektördeki insanları Türk tekstil pazarına yönlendirmiştir. Örneğin Bulgaristanlılar Edirne iline ticaret için akın ederken, İranlılar Van iline, Gürcüler de Artvin gibi illeri ticaret amacıyla sık sık ziyaret etmişlerdir.

Grafik 4: Türkiye’de Tekstil Sektöründe Yaşanılan Değişim

Türkiye’de tekstil sektöründe 2019 yılının 10. ayı ve 2020 yılının 12. ayı arasındaki değişim (TCMB, 2020) Grafik 4’te verilmiştir. Grafikte de görüldüğü gibi Türkiye’de tekstil sektöründe COVID-19 süreci ve Pandemi döneminin ilk bir yılında yaşanan değişimler net bir şekilde

görülmektedir. Bu grafiğe göre tekstil sektöründeki düşüş 2020 yılının 3. ayından sonra gerilemeye başladığı görülmektedir. Tekstil sektörünün 2019 yılındaki halini alması 2020 yılının son ayını bulmuştur. Özellikle 2020 yılının Nisan ve Mayıs aylarında tekstil sektörü bir önceki yılın aynı ayına göre yaklaşık %50 gerileme yaşamıştır. Bu durumun yaşanmasında 2020 yılının Nisan ve Mayıs aylarında tüm ülkede uygulanan sokağa çıkma yasakları ve buna paralel olarak işlerin durması etkili olmuştur. Bu bölgedeki tekstil iş yerlerinde yapılan gözlemlerde dikkat çeken bir husus ise bir çok müşterinin imitasyon işi yapmalarıdır. İmitasyon, başka bir ürünü taklit etmektir. Tekstil sektöründe de çoğu kez insanlar kendisine ait olmayan başka bir marka adıyla üretim gerçekleştirmektedir. Bu durum daha çok kot pantolon işinde görülmekte olup en çok ‘‘Gucci, Zara, Armani, Polo, Dior Moncler, Calvin Clen, Palm Angers, Dolce & Gabbana, Bershka, Tommy Hilfiger’’ gibi markalar kullanılmaktadır. Bu durum yerli markaların oluşturulup yaygınlaştırılmasını engelleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Atışalanı bölgesindeki tekstil sektörünün bir diğer aktörü de işveren yani patronlardır. Yapılan görüşmelerde bu 28 işyerinin sahibinin %82’sinin kendi iş yeri sahibi olmadan önce yine tekstilde işçi olarak çalıştıkları ve zaman içinde kendi iş yerinin sahibi oldukları belirlenmiştir. Bu bölgede gömlek işi yapanlar kesim, dikim, çakım, ütü ve paket işlemleri dâhil bir gömleği toptan ortalama 30-35 TL arasında değişen fiyatlarla yaptıkları, kot pantolon işinde ise atölyeciler yani dikimhane işinde ortalama bir malın fasonunu 8-12 TL, ütü paketçiler ise 2-6 TL arasında değişen fiyatlarla fason yaptıkları tespit edilmiştir. Ütü paket işinde kot pantolon üzerinde yapılacak işlemler ne kadar fazla ise fason ücreti de buna paralel olarak artmaktadır. Örneğin bayan tayt pantolonlar 2 ve 2,5 TL’ye yapılırken, erkek pantolonları 3-6 TL arasında bir ücretle yapılmaktadır. Görüşme gerçekleştirilen bu işyerlerinde, büyük olan iş yerlerinde ortalama olarak 25-35 işçi çalışırken, küçük olan işletmelerde ortalama 5-10 işçi olduğu gözlemlenmiştir. Ancak hem küçük işletmelerde hem de büyük işletmelerde çalışan işçilerin büyük bir bölümünün yabancı işçi olduğu ve bu yabancı işçilerin de sigortasız yani gizli işsiz olduğu tespit edilmiştir. Bu durum işverenler açısından avantaj olsa da yerli işçiler için büyük bir dezavantaj olarak durmaktadır. Çünkü yabancı işçiler genellikle yerli işçilere göre daha az masraflı olmakta, daha az ücretle çalıştırılıp, herhangi bir sigorta da yapılmamaktadır. Bu durum yerli işçilerin tekstilde iş bulma imkânlarını azaltmasının yanında daha az ücretle de çalışmasına neden olmaktadır. Ancak iş yerlerinde yabancı uyruklu işçi çalıştırmak isteyen iş sahipleri çalışma yasasına göre iş yerinde yerli işçilerin 5’te 1’i kadar yabancı işçi çalıştırabilir. Örneğin bir iş yerinde 20 işçi çalışıyorsa bu işçilerden 16 tanesi yerli, 4 tanesi de yabancı uyruklu olmalıdır. İşverenlerle bu konu hakkında çeşitli görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerde işverenler, yerli işçi bulmada sıkıntılar yaşadıkları, dolayısıyla da yabancı işçilere daha fazla ağırlık verdiklerini dile getirmişlerdir. Atışalanı bölgesindeki tekstil sektöründe de tam olarak böyle bir durum yaşandığı anlaşılmıştır. Bu bölgede yerli işçiler tekstil işinin zorluğunu bahane ederek bu işlerde çalışmadıkları için bu iş kolunda işçi açığı oluşmakta, bu işçi açığını kapatmak isteyen işverenler de yabancı işçilere yönelmektedir. Üstelik daha ucuz bir iş gücü ve sigortasızlar. Bu durumdan dolayı görüşme yapılan iş yerlerinin hemen hemen hepsinde yabancı işçilerin yerli işçilere göre fazlalığı dikkat çekmiştir. Ancak

burada dikkat çeken önemli bir husus da işverenlerin bu bahanenin arkasına sığınarak işçi maliyetlerini sürekli olarak azaltma çabası içinde olmalarıdır. Çünkü yüksek maaş verip yerli işçi çalıştırılacağına düşük ücretle daha fazla yabancı işçi çalıştırmak işverenlere cazip gelmektedir.

Fotoğraf 2: Ütü-Paket (Paketleme), Pakistanlı İşçiler (Sağda), Mali’li İşçi (Solda)

Çalışmanın gerçekleştirildiği iş yerlerinde yapılan gözlemlerde yabancı işçilerin ağırlıklı olarak Pakistan-Afganistan ve Afrika kökenli olduklarının tespit edilmiştir. İşverenlerle bu konu hakkında yapılan görüşmelerde işyerlerindeki yabancı işçilerin ülkelere göre dağılım yüzdelerinin 3 veya 4 yıl öncesine göre çok daha farklı olduğu ve o yıllarda yabancı işçilerinin yaklaşık %95’inin Suriyeli işçilerden oluştuğu dile getirilmiştir. Günümüzde ise Suriyeli işçilerin yerini Afrikalı işçiler son bir yılda ise Pakistanlı ve Afganistanlı işçilerin artmaya başladığı dile getirilmiştir. Suriyeli işçilerinin maaşlarının yerli işçiler gibi yükselmeye başlamasıyla birlikte işverenlerin yeni göçmenlere yönelmişlerdir. Özellikle son bir yılda Afganistanlı göçmen işçilerin Türkiye’ye doğru yoğun bir şekilde göç etmelerinin nedeni NATO ve ABD’nin Afganistan’dan çekilmesinden sonra Taliban’ın Afganistan’da yönetimi ele geçirmesi ve akabinde Afganistan ve Pakistan’dan Türkiye’ye doğru gerçekleşen göç hareketleridir. Ancak son dönemlerde Türkiye’de özellikle Afganistan ve Pakistanlı yabancı işçi ve mültecilere karşı oluşan huzursuzluk ve bu göçmenlerin Türk toplumunun yaşam koşullarına uyum sağlamada zorlanmaları ile birlikte bu iki ülke vatandaşı olan pek çok yabancı işçinin oturma ve çalışma izinlerinin iptal ettirmeye başlandığı ve yetkililer tarafından sınır dışı edildiği dile getirilmiştir. Afrika kökenli işçiler ise daha çok Gambiya, Mali, Senegal, Nijerya gibi ülke vatandaşlarıdır.

Tekstil sektörünün en önemli sorunlarının başında kayıt dışı yani gizli işçi gelmektedir. Kayıt dışı ekonomi yasal ürün ve hizmetlerin kamu otoritesinin bilgisi dışında üretilmesidir (Eurofound, 2013, Korkmaz, 2018:101). Kayıt dışı ekonomi dünyanın her tarafında gözlemlenen bir olgu olup

küresel çapta yaklaşık 2 milyar çalışanın kayıt dışı yani sigortasız çalıştığı düşünülmektedir (Williams, 2014). Tekstil, hazır giyim ve deri sektöründe yaklaşık 1 milyon işçinin kayıt dışı çalıştığı tahmin edilmektedir (Doğan ve Palamatçı, 2013). Ülkemizde geçerli olan bu rakamın içinde en fazla kayıt dışı çalışan işçiler Suriyeliler, Pakistan, Afganistan, Afrika ülkelerinin vatandaşları ve diğer göçmenler oluşturmaktadır. Türk vatandaşı olanlar ise genelde kırsaldan göç etmiş olan ekonomik ve eğitim düzeyleri düşük olan insanlardır. Kayıt dışı ekonomide, işverenler yani patronlar iş yerinde çalışan kişiye aylık ücretini elden teslim ederek hem sigorta ödemeleri hem de sigorta primlerinden kurtulmaktadırlar. Kayıt dışı ekonominin olduğu iş yerlerinde çalışan kişiler çalıştıkları ülkedeki asgari ücretin altında, sağlıksız ve can güvenliğinin olmadığı ve buna ek olarak da uzun çalışma saatleri boyunca çalışmaktadırlar. Atışalanı bölgesinde gerçekleştirilen bu araştırma esnasında yabancı işçilerle gerçekleştirilen görüşmelerde yabancı işçilerin tamamının sigortasız çalıştığı tespit edilmiştir. Bu 28 iş yerinde toplam 524 yabancı işçi ve 119 yerli işçi olmak üzere toplam 643 işçinin sigortasız çalıştığı ve bu sayının ise işçilerin toplam %87'sini oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Bu 28 iş yerinde yalnızca 94 işçi yani toplam işçilerin %13'ünün sigortalı olduğu tespit edilmiştir. Oysaki Türkiye'de Ocak 2016 yılından bu yana başta Suriyeliler olmak üzere bütün yabancı çalışanların kayıt altına alınması ve sigorta ödemelerinin düzenli bir şekilde yatırılarak yerli ve yabancı işçi arasındaki ayrımın kaldırılmasını kararlaştırılmış olmasına rağmen Atışalanı bölgesindeki bu iş yerlerinde bu kanunun uygulanmadığı tespit edilmiştir.

Yabancı işçiler için önemli bir başka sorun ise yerli ve yabancı işçi ücretleri arasında farklılıkların bulunmasıdır. Atışalanı bölgesindeki iş yerlerinde de çalışan yerli ve yabancı işçiler arasındaki ayrım sadece kayıt dışı çalışıyor olmaları değil aynı zamanda işçilere ödenen aylık ücretlerde de ciddi farklılıkların olduğu anlaşılmıştır. Bu bölgedeki işyerlerinde yerli işçilere ortalama 4.000 ile 5.000 TL arasında maaş ödenirken, yabancı işçilere 3.000 ile 4.000 TL arasında maaş ödendiği tespit edilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere yerli ve yabancı işçiler arasındaki ücret farkı yaklaşık olarak 1.000 TL civarındadır. Yabancı işçiler açısından önemli bir konu ise, yabancı işçilerin vasıfsız işçi olması ve sosyo-kültürel ortama ayak uyduramamalarıdır. Bu konuda Suriyeli işçiler ülkemizde daha uzun bir süre buldukları için bu konularda diğer yabancı işçilere göre biraz daha adapte olmuş durumdadır. Ancak Afrikalı, Afganistan ve Pakistanlı işçilerin hem vasıfsız işçi oldukları hem sosyo-kültürel ortama ayak uydurmada zorluk çektikleri tespit edilmiştir. Hem yapılan görüşmelerde hem de işyerlerinde edinilen gözlemlerde bu gruplardan yabancı işçilerin ağır çalıştıkları, söz dinlemedikleri ve kendi aralarında da sürekli tartışma ve kavga çıkardıkları tespit edilmiştir.

Yerli ve yabancı işçiler arasındaki önemli bir konu ise bu kişilerin birbirlerine karşı olan bakış açılarıdır. Bu konu ile alakalı olarak yapılan görüşmelerde hem yerli hem de yabancı işçilerin birbirlerinden şikâyetçi oldukları ve birbirleriyle sürekli tartışmalara girdikleri tespit edilmiştir. Yerli işçiler genel olarak maaşlarının yabancı işçiler yüzünden düşük olduğunu düşünmekte aynı şekilde ev kiralalarının yüksek olmasının sebebi olarak da mülteci ve göçmenleri gördükleri gözlemlenmiştir. Bir işverenden edinilen bilgiye göre yaklaşık 3-4 yıl önce yerli bir işçinin Suriyeli bir işçiyi yedi yerinden

bıçakladığı ve Suriyeli işçiye yapılan tedavinin ardından bu işçinin iyileşip tekrar işe döndüğü, Suriyeli işçiyi bıçaklayan yerli işçinin ise emniyetteki işlemlerinin ardından serbest bırakıldığı dile getirilmiştir.

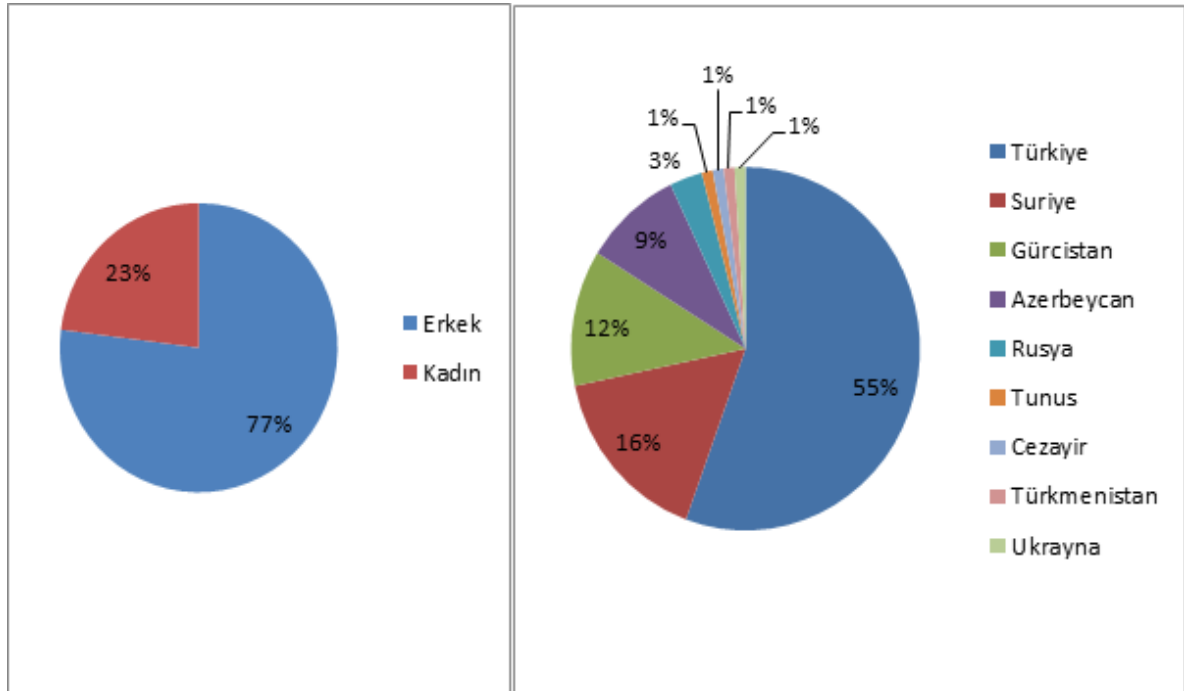
4. ANKET ÇALIŞMASI

Bu araştırma kapsamında Atışalanı bölgesindeki tekstil sektöründe çalışan işçilerle gerçekleştirilen anket çalışmasında toplam 737 yerli ve yabancı işçi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu işçilerin profil bilgileri Tablo 1’te verilmiştir.

Tablo 1: Tekstil İşçilerinin Cinsiyeti ve Vatandaşı Olduğu Ülkeler

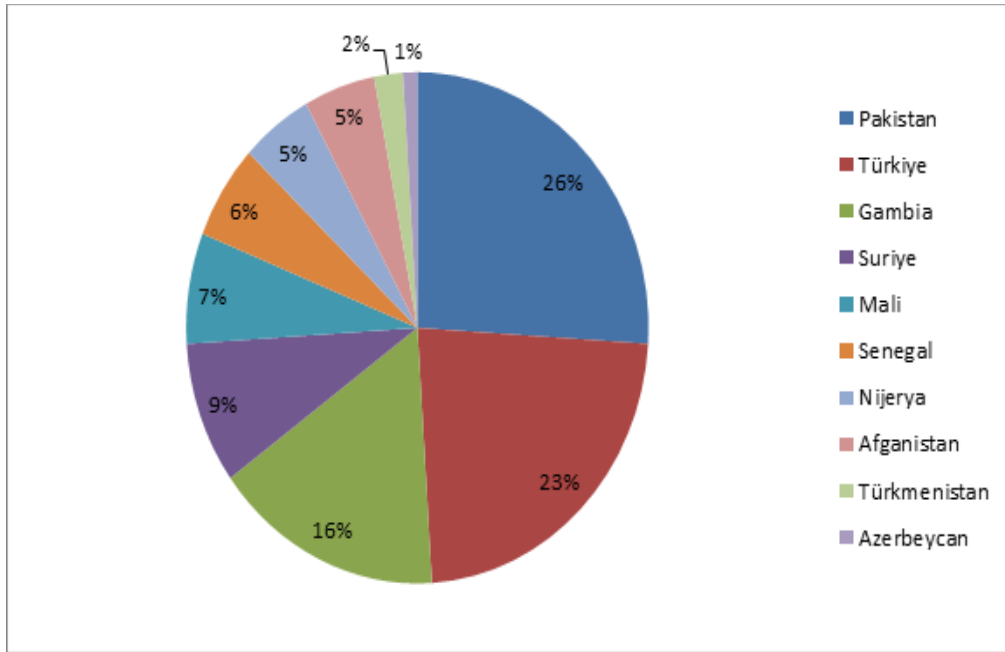
	Türkiye	Sur.	Pakis.	Afgan.	Gamb.	Mali	Seng	Nijy	Gürcis	Azerb	Ukray	Rusya	Türkm	Tunus	Cezayi	Toplm
Erkek	129	53	145	28	89	38	36	31	---	7	---	---	9	---	---	585
Kadın	84	25	---	---	---	---	---	---	19	14	1	3	2	2	2	152
Toplam	213	78	145	28	89	38	36	31	19	21	1	3	11	2	2	737

Atışalanı bölgesinde tekstil sektörüne dayalı iş yerlerinde çalışan işçilerle yapılan görüşme ve anket çalışmasında işçilerin cinsiyeti ve yabancı işçilerin vatandaşı olduğu ülkeler Tablo 1’de verilmiştir.

Grafik 5: Tekstilde Çalışan İşçilerin Cinsiyeti ve Kadın İşçilerin Ülkelere Göre Yüzdeler Oranı

Anket çalışmasında toplanan veriler ışığında bu iş yerlerinde çalışan toplam 737 işçinin %77'si (565) erkek, %23'ü (172) ise kadın işçidir. Göçmen kadın işçiler göçmen erkek işçilere göre daha ucuz ve daha kolay yönetilebilir oldukları için tekstil sektöründe özellikle kot pantolona dayalı ütü-paketlemelerde temizlik işlerinde, gömlek işinde ise temizleme, paketleme, ovarlok, düz makina, ilik makinası, çekme makinası (pat göğüs), pres, jiletin (ambalaj), düğme makinası, kalite kontrol, optik ve dikim işlerinde yaşanan emek arzı sebebiyle istihdam edildikleri gözlemlenmiştir. Bu 28 iş yerinde yapılan gözlemler neticesinde toplam 172 kadın işçinin istihdam edildiği, bu kadın işçilerden 84'ünün (%55) Türk vatandaşı, geriye kalan %45'inin ise göçmen kadın işçi olduğu tespit edilmiştir. Bu göçmen kadın işçilerin ise 25'inin (%16) Suriyeli, 19'u (%12) Gürcistan, 14'ü (%9) Azerbaycan, 3'ü (%3) Rus, 1'i (%1) Ukrayna, 2'ser (%1) tanesi ise Türkmenistan, Tunus ve Cezayir olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 6: Erkek İşçilerin Vadandaşı Olduğu Ülkeler ve Yüzdeleri Oranları

Bu çalışma için 28 iş yerinden toplam 565 erkek işçi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Erkek işçiler bu 28 iş yerindeki çalışanların toplam %77'sini oluşturmaktadır. Bu erkek işçilerin %26'sı (145) Pakistan, %23'ü (129) Türkiye, %16 (89) Gambia, %9 (53) Suriye, %7 (38) Mali, %6 (36) Senegal, %5 (31) Nijerya, %5 (28) Afganistan, %2 (9) Türkmenistan, %1'i (7) ise Azerbaycanlı'dır. Yapılan gözlemlerde tekstil sektöründe çalışan kadın işçilerin genellikle temizleme, paketleme ve dikim bölümünde çalıştığı, erkek işçilerin ise daha çok ütü, paket, çakım, etiket gibi alanlarda çalışmakta olduğu görülmüştür. Suriyeli işçiler ütü bölümünde çalışırken, Pakistan, Afganistan, Arap ve Afrika ülkelerinden olan işçiler ise daha çok vasıfsız işlerde kullanıldığı görülmüştür. İş yerlerindeki ustabaşılar Türk işçiler olup, patronun yokluğunda iş yerini idare etmektedirler. Atışalanı bölgesindeki 28 iş yerinde çalışan erkek işçilerde Pakistanlı işçilerin Türk işçilere göre daha fazla sayıda olduğu tespit edilmiştir. Ancak artan muhalefet baskısı ve halkın göçmenlere karşı olan tepkileri nedeniyle Afganistan ve Pakistanlı işçilerin çoğu sınır dışı edildiği, bazılarının ise Avrupa

ülkelerine göç ettikleri tespit edilmiştir. Bazı yabancı uyruklu işçilerin ise İstanbul'dan toplanılarak Türkiye'nin başka şehirlerine götürüldükleri, bunlardan bir kısmının İstanbul'a geri döndüğü de yapılan saha çalışmasıyla tespit edilmiştir. Görüşme gerçekleştirilen birçok Pakistanlı işçi Çanakkale, Aksaray, Bursa gibi illere götürüldükten sonra serbest bırakıldıkları ve tekrar İstanbul'a geri döndüklerini belirtmişlerdir.

Göçmen işçiler tüm dünyada ucuz işgücü sağlamanın önemli yollarından biri olarak değerlendirilmekte olup, özellikle kriz dönemlerinde yedek işgücü ordusu yaratılmasına katkıda bulunarak bir tür tampon işlevi görmektedir. Göçmenler yerli işçilerin tercih etmediği "pis-tehlikeli ve düşük maaş" işlerde istihdam olanağı bulmaktadır. Bu işler genellikle bedensel çalışmayı gerektiren, çalışma koşulları elverişsiz, çalışma süreleri uzun ve ücretleri de düşük olan işlerdir (Danış, 2016:572). Ülkemizde göçmenler genellikle daha çok inşaat, sanayi, tekstil, sebze-meyve hali ve tarım sektörlerinde çalışmaktadırlar.

Çalışma izni olmayan ve kaçak bir şekilde yabancı bir ülkede çalışan işçilerin çalıştığı iş kollarından bir tanesi de konfeksiyon yani tekstil atölyeleridir. Kalifiye işçiliği çok fazla gereksinim duyulmaması, kayıt dışılığın yerli işçiler için de yaygın olması, çalışma koşullarının zor olması, alınan ücretlerin ise düşük düzeyde kalması gibi farklı nedenlerle neredeyse dünyanın her ülkesinde bulunan tekstil gibi sektörlerde göçmen işçiler oldukça yoğun bir şekilde çalışmaktadırlar (Spener ve Capps, 2001). Dünyada ve Türkiye'de çocuk işçiliğinin en yaygın olduğu sektörlerin başında tekstil sektörü gelmektedir. Ülkemizde de özellikle 2011 yılından sonra Suriyelilerin yoğun göç hareketleriyle birlikte tekstil sektöründe Suriyeli çocuk işçilerin yoğun bir şekilde çalıştırıldığı gerçekleştirilen görüşmelerde işverenler tarafından dile getirilmiştir. Ancak aradan geçen 11 yıllık sürenin ardından bu çocuk işçilerin de yaşça büyüyüp on sekiz yaşını doldurmasıyla birlikte çocuk işçiliğinden çıktıkları ve günümüzde ise yabancı olarak herhangi bir çocuk işçi çalıştırmadıklarını ancak yerli işçi olarak çocuk işçi statüsüne giren ve yaşları 15-18 arası olan birkaç işçi çalıştırdıklarını dile getirmişlerdir.

Tablo 2: İşçilerin Yaş Aralığı

S-1) Kaç yaşındasınız?	18-30 Yaş Arası		30-40 Yaş Arası		40 Yaş ve Üzeri	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde%
	371	%50	339	%46	27	%4

Tekstile dayalı bu iş yerlerinde çalışan işçilerin demografik yapısını ortaya koymak için işçilere yaşları sorulmuş ve alınan cevapların yüzdelik ortalamasına göre işçilerin %50'si 18-30 yaş aralığında iken, %46'sı ise 30-40 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Geriye kalan %4'lük gibi çok az bir kısmının 40 yaşından büyük olduğu dolayısıyla bu iş yerlerinde çalışan işçilerin çalışma çağı olan genç nüfusu oluşturduğu belirlenmiştir. Yaş ortalamasına göre en genç olan işçiler ortalama 20-28 yaş aralığında olan Pakistanlı ve Afganistanlı işçiler olurken, onları 30-35 yaş aralığı ile Afrikalı işçiler takip etmiştir. Suriyeli işçiler genelde ise 30-40 yaş arasında olurken, yerli işçiler ise ortalama

her yaş grubunda olduğu tespit edilirken, kadın işçiler de ise yerli kadın işçiler 18-25 yaş aralığında olurken, Suriyeli ve diğer ülke vatandaşları olan kadın işçiler de 30-50 yaş aralığında olduğu anlaşılmıştır.

Fotoğraf 3: Tekstil Sektöründe Çalışan İşçilerin Yaş Ortalamasında Genç Nüfus Yoğunluktadır

Tablo 3: İşçilerin Tecrübe Durumu

S-2) Kaç yıldır tekstilde çalışıyorsunuz?	0-5 yıl		5-10 yıl		10 yıl ve üzeri	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	329	%45	342	%46	66	%9

İşçilerin vasıfsız mı yoksa tecrübeli işçi mi olduğunu anlamak için ise kaç yıldır tekstil işinde çalıştıkları sorulmuş ve işçilerin verdiği cevaplara göre %91'i ortalama 0 ile 10 yıl arasında bir süre zarfında tekstil işinde çalıştıkları belirlenmiştir. İşçi grupları içinde Pakistanlı ve Afganistanlı işçiler genellikle ortalama 0-2 yıl arasında tekstil işinde çalıştıkları, Afrikalı işçilerin 2-5 yıl, Suriyelilerin ise 5-10 yıl arasında tekstil işinde çalıştıkları belirlenmiştir. Bu bilgilere göre yerli işçilerden sonra Suriyeli işçilerin vasıflı işçiler olurken, Afganistan ve Pakistanlı işçilerin ise vasıfsız işçilerdir.

Tablo 4: İşçilerin Ücretleri

S-3) Ne kadar maaş alıyorsunuz?	3-4 Bin TL		4-5 Bin TL		5 Bin TL ve Fazlası	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %

318	%43	292	%40	127	%17
-----	-----	-----	-----	-----	-----

İşçilerin aldıkları ücretlerin belirlenmesi için aylık maaşları sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 5'te gösterilmiştir. Buna göre işçilerin %43'ü 3-4 bin TL arasında maaş aldıkları, %40'ı ise 4-5 bin TL arasında maaş aldıkları belirlenmiştir. Geriye kalan %17'si ise aylık 5 bin TL'den fazla ücret almaktadır. Bu iş yerlerinde en düşük ücretle çalışanlar yabancı kadın işçiler olurken, onları sırasıyla yerli kadın işçiler tecrübesiz Pakistanlı, Afganistanlı ve Afrikalılar izlemektedir. Suriyeli ve vasıflı yani iş tecrübesi olan Afrikalı işçiler ise 4-5 bin TL arası maaşı alırken, yerli işçiler ise 5 bin TL'den daha fazla maaş aldıkları belirlenmiştir. Yabancı kadın işçiler arasında ise Suriyeli kadın işçiler, Azeri, Gürcü, Türkmen ve diğer milletlerden olan kadın işçilere göre daha yüksek maaş almaktadır. Bunun sebebi ise Suriyeli kadın işçilerin tecrübeli işçi olmalarıdır. İşçilerin cinsiyetleri ve kaç işçinin hangi ücret düzeyi arasında maaş aldıkları Tablo 5'te ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 5: İşçilerin Ülke ve Cinsiyetlerine Göre Aldıkları Ücret Düzeyleri

Ülkelere Göre İşçiler	3000-3500	3500-4000	4000-4500	4500-5000	5000TL'den
	TL	TL	TL	TL	Fazlası
Türkiyeli Kadın İşçiler	13 kişi	62 kişi	7 kişi	2 kişi	
Türkiyeli Erkek İşçiler	2 kişi	7 kişi	18 kişi	39 kişi	63 kişi
Suriyeli Kadın İşçiler	13 kişi	12 kişi			
Suriyeli Erkek İşçiler	1 kişi	7 kişi	13 kişi	27 kişi	5 kişi
Pakistan ve Afganistanlı Erkek İşçi	42 kişi	78 kişi	53 kişi		
Afrikalı Erkek İşçiler		76 kişi	105 kişi	13 kişi	
Azerbaycan ve Türkmenistanlı Erkek İşçiler		2 kişi	9 kişi	5 kişi	
Gürcistan, Azerbaycan, Ukrayna, Rusya, Türkmenistan, Cezayir ve Tunuslu Kadın İşçiler	28 kişi	15 kişi			

Hem yerli hem de yabancı işçilerin sigortalı olup olmadıklarını öğrenmek için işçilere "sigortanız var mı?" sorusu sorulmuş ve işçilerin %87'si hayır cevabını vermiştir. Bu soruda yabancı işçilerin tamamının sigortasız oldukları, sigortalı olan %13'lük bölümde ise yerli erkek işçilerin %59'unun (76) sigortasının olduğu, %41'inin (53) ise sigortasız çalıştıkları belirlenmiştir. Yerli kadın işçilerin ise %79'unun (66) sigortasız çalıştığı geriye kalan %21'inin (18) de sigortalı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6: İşçilerin Sigorta Durumu

S-4) Sigortanız var mı?	Evet		Hayır	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	94	%13	643	%87

Bu 28 iş yerindeki 737 işçinin %94'ü (690) resmi tatil günlerinde de çalıştıklarını yalnızca dini bayramlar olan Ramazan ve Kurban Bayramı ile hafta sonu tatili olan cumartesi öğleden sonra ve pazar günü dinlendiklerini belirtmişlerdir. Yılın geriye kalan resmi tatil günlerinde ise sürekli çalıştıklarını ve resmi tatil günlerinde işe gelmediklerinde ise günlük ücretlerinin ay sonunda maaşlarından kesildiğini ifade etmişlerdir. Bu durum özellikle kot pantolon ve küçük atölye tipi işyerlerinde görülürken, gömlek işi ve büyük iş yerlerinde ise bu tür bir durumun az yaşandığı ve resmi tatil günlerinde çalışmak isteyen elemanlara da ek ücret verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 7: İşçilerin Tatil Günlerinde Çalışma Durumu

S-5) Resmi tatil günlerinde çalışıyor musunuz?	Evet		Hayır	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	690	%94	47	%6

Fotoğraf 4: Tekstil İşinde Çalışma Ortamının Kirli ve Kötü Olması (Gambiyalı İşçi)

Türkiye’de özellikle tekstil sektöründe çalışma saatlerinin fazla olması dikkat çekmektedir. Bu konu hakkında işçilere yöneltilen ‘‘çalışma saatlerinin fazla olduğunu düşünüyor musunuz’’ sorusuna katılımcıların %99’u (728) ‘‘evet’’ cevabını vermiştir. Bu bölgedeki tekstil iş yerlerinde yapılan görüşmelerde kot pantolon işinde çalışma saatlerinin sabah 08:30, akşam 19:00 olduğu, gömlek işinde ise çalışma saatlerinin sabah 08.00, akşam 18:30 olduğu tespit edilmiştir. Yani günlük ortalama 10 saat çalıştıkları, bunu hafta içi günlerle çarpıldığında toplam 50 saat, cumartesi çalışma saatleri de eklenince işçilerin haftalık 55 saat çalıştıkları sonucuna varılmaktadır. Bu durumda her işçi ayda ortalama 240 ile 250 saat arasında çalışmaktadır. Bu konu hakkında Pakistanlı ve Afganistanlı işçiler kendi ülkelerinde günde ortalama 7 saat çalıştıklarını, Suriye ve Afrikalı işçiler ise yine ülkelerinde günde ortalama 6 saat çalıştıklarını dile getirip burada çalışma saatlerinin fazla olmasından şikâyetçi oldukları gözlemlenmiştir.

Tablo 8: İşçilerin Çalışma Saatlerine Karşı Olan Memnuniyet Durumu

S-6) Çalışma saatlerinin fazla olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet		Hayır	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	728	%99	9	%1

Türkiye’de yerli işçilerin en çok şikâyetçi olduğu konulardan bir tanesi de, yabancı işçilerin iş yerlerindeki ücretlerin düşmesine neden oldukları inanmalarındır. Atışalanı mevkiinde tekstilde çalışan toplam 213 yerli işçinin bu konu hakkında görüşlerini öğrenmek için anket çalışmasında yerli işçilere bu soru yöneltilmiştir. Yerli işçilerin bu soruya verdikleri cevap Tablo 9’da verilmiştir. Bu tabloya göre işçilerin yalnızca %36’sı yabancı işçiler yüzünden maaşların düştüğüne inanırken, geriye kalan %64’ünün ise bu duruma inanmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 9: Yerli İşçilerin, Yabancı İşçilerin Maaş Skalasını Düşürdüğüne İnanma Durumu

S-7) Yabancı işçilerin, sizin maaşınızın düşük olmasına neden olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet		Hayır	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	76	%36	137	%64

Anket çalışmasında işçilere yöneltilen bir diğer soru ise ‘‘aldığınız ücret sizi geçindirmeye yetiyor mu’’ sorusu olmuştur. Bu soruya cevap veren yerli işçilerin tamamı ve yabancı işçilerin de bir kısmı (özellikle Suriyeli işçiler) ‘‘hayır’’ cevabını vermiştir. Pakistan, Afganistan ve Afrika uyruklu işçiler ise ‘‘evet’’ cevabını vermiştir. Bunun sebebi ise bu yabancı işçilerin genelde kalabalık bir şekilde aynı evde birlikte ikamet etmeleridir. Bu soruya verilen cevaplar Tablo 10’da görülmektedir.

Tablo 10: İşçilerin Aldıkları Ücretle Geçinebilme Durumu

S-8) Aldığınız ücret sizi geçindirmeye yetiyor mu?	Evet		Hayır	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde
	271	%37	466	%63

Bu bölgedeki tekstil işinde çalışan işçilere yöneltilen ‘‘yaptığınız işten memnun musunuz?’’ sorusuna katılımcıların %90 (666) gibi büyük bir oranı ‘‘hayır’’ cevabını vermiştir. Sebep olarak ise tekstil işinin zor olması, çalışma saatlerinin fazlalığı, sigortasız yani kayıt dışı işçi olmaları, tehlikeli ve hayat güvencelerinin olmaması, kirli ortamlarda çalışmaları ve özellikle de işçiler için hazırlanan yemeklerin proteinsiz ve sağlıksız olmasından dolayı birçok işçinin şikâyetçi olduğu görülmüştür. Örneğin yapılan görüşmelerde işçilerin neredeyse tamamı getirilen yemeklerin kötü olmasından dolayı öğle yemeklerini çoğunlukla evlerinde yemek zorunda kaldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bu işlerde can güvenliği ve iş sigortasının olmaması büyük bir sıkıntı olarak görülmektedir. Örneğin birçok iş yerinde işçiler bazen ellerini bazen de parmaklarını çakım ve dikim makinalarına kaptırıp yaralanmaktadırlar. Bir diğer örnekte ise bu görüşmelerin yapıldığı bir iş yerinde bir işçinin binanın beşinci katında calaska boşluğundan (işlerin iş yerine getirildiği kapı gibi boşluk) düşerek hayatını kaybettiği ve bu işçinin aynı zamanda sigortasız olduğu tespit edilmiştir. Bir başka örnekte ise bir işçinin akşam paydosunda iş yerinden çıktıktan sonra iş yerinin kapısının önünde bir arabanın altında kalıp ve sonrasında öldüğü tespit edilmiştir.

Tablo 11: İşçilerin Yaptıkları İşlerden Memnunluk Durumu

S-9) Yaptığınız işten memnun musunuz?	Evet		Hayır	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	71	%10	666	%90

Yerli işçilerin yabancı işçilere karşı olan bakış açısını öğrenebilmek amacıyla yabancı işçilere ‘‘yerli işçilerin size karşı bakış açısı nasıl sorusuna’’ yabancıların %83’ü (435) ‘‘olumsuz’’ derken, %17’si (89) ise ‘‘olumlu’’ cevabını vermiştir. Bu soruya Afrikalı, Pakistanlı ve Afganistanlı işçiler, yerli işçiler tarafından dışlandıkları ve sürekli tartışma yaşadıklarını belirtirken, Suriye, Gürcistan, Azerbaycan ve Türkmenistanlı işçiler yerli işçilerin kendilerine karşı olan bakış açısının olumlu olduğunu ve herhangi bir tartışma yaşamadıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca Afrikalı ve Pakistan ve Afgan işçiler arasında da sürekli kavga ve tartışmaların çıktığı yapılan görüşmelerle tespit edilmiştir. Bu soruya verilen cevaplara göre işçilerin özellikle coğrafi ve irki yakınlık gibi sebeplerle birbirlerine yakın olan kişilerle herhangi bir sorun yaşamadığı, yaşanan sorunların daha çok birbirine benzemeyen farklı ırklar arasındaki işçiler arasında yaşandığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 12: Yerli İşçilerin Yabancı İşçilere Karşı Olan Bakış Açısı

S-10) Yerli işçilerin size karşı bakış açısı nasıl? (Yabancı işçiler için geçerli)	Olumlu		Olumsuz	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	89	%17	435	%83

Bu sorunun akabinde ise tüm işçilere ‘patron ve ustabaşlarının size karşı tavrı nasıl’ sorusuna ise katılımcıların %67’si (496) ‘olumsuz’ derken, %33’ü (241) ise ‘olumlu’ cevabını vermiştir. Burada da özellikle bütün yabancı işçiler hem patron hem de ustabaşılardan şikâyetçi oldukları ve bu kişilerin kendilerine sürekli olarak ‘‘çabuk ve hızlı çalışmaları’’ konusunda sürekli uyarılarda buldukları ve sürekli olarak hakaretlere maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Örneğin Pakistanlı işçiler, işyerlerindeki ustabaşlarının Pakistan dili Urduca da hakaret ve küfür sayılan ‘ganu ve gandu’ gibi kelimelerin kendilerine karşı sürekli kullandıklarını, Afrikalı işçiler ise yerli işçi ve ustabaşlarının kendilerine ‘‘coni’’ veya farklı anlamları olan kelimeleri sürekli kullanarak kendilerini aşağılayıcı ve küçük düşürücü ifadelerle maruz bırakıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 13: İşçilerin Patron ve Ustabaşılara Karşı Memnuluk Durumu

S-11) İşveren ve ustabaşlarının size karşı olan tavrını nasıl buluyorsunuz?	Olumlu		Olumsuz	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	241	%33	496	%67

Bu bölgedeki tekstil sektöründe çalışan işçilerin eğitim durumlarını öğrenmek için işçilere eğitim durumları sorulmuş ve alınan cevaplara göre işçilerin %53’ü (389) ortaokul ve dengi olan eğitim mezunu, %33’ü (241) lise ve dengi okul mezunu, %15’i (73) ise ilkokul mezunu veya okuma yazma bilmedikleri tespit edilmiştir.

Tablo 14: İşçilerin Eğitim Durumu

S-12) Eğitim durumunuz nedir?	İlkokul		Ortaokul		Lise	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	107	%15	389	%53	241	%33

İşçilerin ikamet ettikleri konutlar kendi evleri mi yoksa kiralık ev mi olduğunu öğrenmek için sorulan soruya işçilerin %90 (664) gibi çok yüksek bir oranı ‘‘kiralık evde kalıyorum’’ cevabını vermiştir. Tabi burada kiralık evde kalan işçilerin yüzdeleri oranının bu denli yüksek olmasında yabancı işçilerin fazla olması etkili olan ana sebeptir. Burada özellikle Pakistan, Afganistanlı ve Afrikalı işçiler kalabalık bir şekilde bekâr evlerinde yaşamaktadırlar. Örneğin yapılan görüşmelerde Pakistan, Afganistan ve Afrikalı olan işçilerin genellikle kalabalık bir şekilde bekar evi ortamlarında yaşadıkları bazen ise çalıştıkları iş yerlerinde kaldıkları tespit edilmiştir. Bu üç kökenden oluşan ve yapılan

görüşmelere dâhil olan toplam 367 işçi bulunmaktadır. Bu sayı toplam işçilerin %49,8'ini oluşturmaktadır. Gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde işçilerin %49,8'ini oluşturan bu Pakistan, Afganistan ve Afrikalı işçilerin %51'inin (189) aynı evde ortalama 7-10 kişi ile birlikte yaşadığı, %21'inin (76) ortalama 10-13 kişi ile birlikte kaldığı, %13'ünün (48) ortalama 13-17 kişi ile birlikte yaşadığı ve %15'inin (54) ise çalıştığı iş yerinde yaşadığı tespit edilmiştir. İşçilerin bir evde bu kadar fazla kişiyle kalmasının ana nedeni aylık masraf ve giderleri azaltma düşüncesidir. Ayrıca kaldıkları evde çok kalabalık bir şekilde yaşamaları aylık masrafları düşürdüğü için iş yerlerinde aldıkları ücretler düşük olsa bile bu durumdan şikâyetçi olmamalarına neden olmaktadır. Bu soruya cevap verenlerin yalnızca %10 (73) gibi düşük bir oranı kendi evinde veya ailesiyle birlikte kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu soruda "kaldığı ev kendi evim" diyen işçiler ise yerli işçiler olup, toplam yerli işçilerin de %26'sını oluşturmaktadır. Yani yerli işçilerin de %74'ü (140) kiralık evlerde kalmaktadır. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi 2020 yılı verilerine göre Türkiye'deki insanların %58'i ev sahibi iken, %42'si kiracı durumundadır (www.diken.com.tr). İstanbul'da ise insanların %60,6'sı ev sahibi iken %39,4'ü ise kiracı durumundadır (Mutlu vd., 2018:78). Bu rakamlar tekstil işinde çalışan işçilerin ülke geneli ve İstanbul'daki insanların konut sahibi olma oranlarıyla kıyasladığımızda, bu işçilerin hem ülke geneli hem de İstanbul ortalamasının çok altında kaldığını görmekteyiz.

Tablo 15: İşçilerin Ev Sahibi Olma Durumu

S-13) Keniz evinizde mi yoksa kiralık evde mi oturuyorsunuz?	Kendi Evim		Kiracı	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	73	%11	664	%89

Türkiye'nin 2022 yılı itibariyle en önemli sorunların başında sığınmacı ve göçmen sorunu daha doğrusu ülkeye yasadışı yollarla giriş yapan düzensiz göçmen sorunu gelmektedir. İçişleri Bakanlığı Mayıs 2022 yılı verilerine göre Türkiye'de toplam 5.500.690 yabancı uyruklu vatandaş olmak üzere 4.082.693 sığınmacı ve bunların içinde de 3.762.686 geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler bulunmaktadır. Ayrıca ülkemizde düzensiz göçmen şeklinde dolaşan toplam kaç kişinin olduğu ise tam olarak bilinmemektedir. Geri gönderme merkezlerinde ise çeşitli ülke vatandaşlarından oluşan ve sınır dışı edilmeyi bekleyen toplam 12.000 yabancı uyruklu düzensiz göçmen bulunmakta olup, 2022 yılının ilk dört ayında ise toplam 21.087 düzensiz göçmen de sınır dışı edilmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Ülkemizdeki yabancı işçiler daha doğrusu yasadışı yollarla ülkeye giriş yapmış düzensiz göçmenler üzerinde tartışmaların yükseldiği bu dönemde araştırmaya konu olan bu tekstil sektörüne dayalı iş yerlerindeki yabancı işçilerin Türkiye'ye giriş yaparken hangi yolu kullandıkları konusunun aydınlatılması için yabancı işçilere "Türkiye'ye yasal yollarla mı girdiniz yoksa yasadışı düzensiz göçmen şeklinde mi?" sorusu sorulmuş ve toplam 524 yabancı işçinin %79'u (415) Türkiye'ye girişte ağırlıklı olarak pasaportla ve yasal yollarla geçiş yaptıkları tespit edilmiştir. Bu yabancı işçiler içinde Suriyeli işçilerin oluşturduğu bir grup işçi Türkiye'ye girişte pasaport kullanmadıklarını ancak kayıt yaptırarak geçiş yaptıklarını dile getirirken, bir kısmı ise yasadışı

yollarla giriş yaptıktan sonra kayıt yaptırdıklarını belirtmişlerdir. Ülkemize yasadışı bir şekilde düzensiz bir göçmen olarak giriş yapan %21'lik (109) bir kesimi oluşturan işçiler ise daha çok Pakistan, Afganistan ve Afrikalı işçilerdir. Bu yabancı uyruklu kişilerden Pakistan ve Afganistanlı gruplar ülkemize İran üzerinden ve genellikle Van şehri sınırlarından kaçak bir şekilde giriş yaptıktan sonra İstanbul'a çalışmaya geldiklerini söylerken, Afrikalı işçiler ise deniz yolu ile giriş yaptıkları ve Akdeniz bölgesindeki illerden giriş yaptıktan sonra çeşitli illeri dolaşarak İstanbul'a ulaştıklarını belirtmişlerdir. Bu işçilere bu sorunun akabinde de "Türkiye'de oturma veya çalışma izniniz var mı?" sorusu yöneltilmiş ise katılımcıların %100'ü de "evet" cevabını vermiştir.

Tablo 16: Yabancı İşçilerin Türkiye'ye Giriş Yöntemleri

S-14) Türkiye'ye gelirken yasal yollarla mı giriş yaptınız yoksa düzensiz göçmen şekliyle mi?	Yasal Yollarla		Düzensiz Göçmen	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
(Yabancı işçiler için geçerli)	415	%79	109	%21

Bu işyerlerindeki yabancı işçilerin ülkemize geldikten sonra ilk yerleştikleri şehirleri öğrenmek için işçilere "Türkiye'de ilk yaşadığınız yer neresi?" sorusu sorulmuş ve işçilerin %28'i (147) Türkiye'de ilk olarak İstanbul'a havayolu aracılığıyla geldiğini belirtirken, geriye kalan %72'si (377) ise ilk yerleştiği şehrin İstanbul dışında farklı bir il olduğunu belirtmişlerdir. Ülkemizde ilk olarak İstanbul'a gelenler genellikle Afrika kökenli işçiler olup ulaşım yolu olarak da havayolunu kullandıkları tespit edilmiştir. Suriyeli işçilerin tamamı ise Türkiye sınırını yaya yoluyla geçip ilk olarak sınır illerinden birinde kaldıktan sonra İstanbul'a çalışmak için geldiklerini ifade etmişlerdir. Suriyelilerin Türkiye'de kaldıkları ilk iller ise genellikle Hatay, Kilis, Şanlıurfa ve Gaziantep gibi sınır illeridir. Pakistan ve Afganistan işçiler genellikle Van, Erzurum, Sivas, Malatya gibi şehirleri dolaştıktan sonra İstanbul'a geldiklerini söylerken, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkmenistanlı işçiler de genellikle ilk olarak İstanbul'da kaldıklarını dile getirmişlerdir.

Tablo 17: Yabancı İşçilerin Türkiye'de İlk Yerleştikleri Şehirler

S-15) Türkiye'de ilk yerleştiğiniz şehir hangisi? (Yabancı işçiler için geçerli)	İstanbul		Başka Bir Şehir	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	147	%28	377	%72

Yabancı işçilere sorulan bir başka soru ise herhangi bir yabancı dil bilip bilmedikleri konusudur. Bu yüzden yabancı işçilere "herhangi bir yabancı dil biliyor musunuz?" sorusu yöneltilmiş ve bu soruya %85'i (455) "evet" cevabını verirken, geriye kalan %15'i (78) ise "hayır" cevabını vermiştir. Akabinde ise işçilere herhangi bir yabancı dil bilip bilmedikleri sorulmuş ve bu soruya da yerli işçilerin tamamı yani 213 kişi hayır cevabını vererek dil olarak ise sadece Türkçe bazıları ise Türkçe ve Kürtçe bildiklerini ifade etmişlerdir. Yabancı işçilerden ise %15 (78) olan Suriyeli işçiler

herhangi bir yabancı dil bilmediklerini ve Türkiye’de kaldıkları süre zarfında Türkçeyi öğrendiklerini belirtirken, %85 (446) ise yabancı dil olarak İngilizce, Fransızca, Arapça, Rusça gibi diller bilmektedirler. Örneğin Pakistan, Gambia, Nijerya ve Senegalli işçiler çok iyi derecede İngilizce ve Arapça konuşurken, Tunus, Cezayir ve Malili işçiler Fransızca ve Arapça konuşmaktadırlar. Afganistanlı ve Pakistan’a bağlı Keşmirli düşük derecede İngilizce konuşurken, Gürcüler, Azeriler ve Türkmenistanlı işçiler ileri derecede Rusça, Rus işçiler ise orta derecede İngilizce bilgisine sahiptirler.

Tablo 18: Yabancı İşçilerin Yabancı Dil Bilgisi Durumu

S-16) Herhangi bir yabancı dil biliyor musunuz?	Evet		Hayır	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	446	%85	78	%15

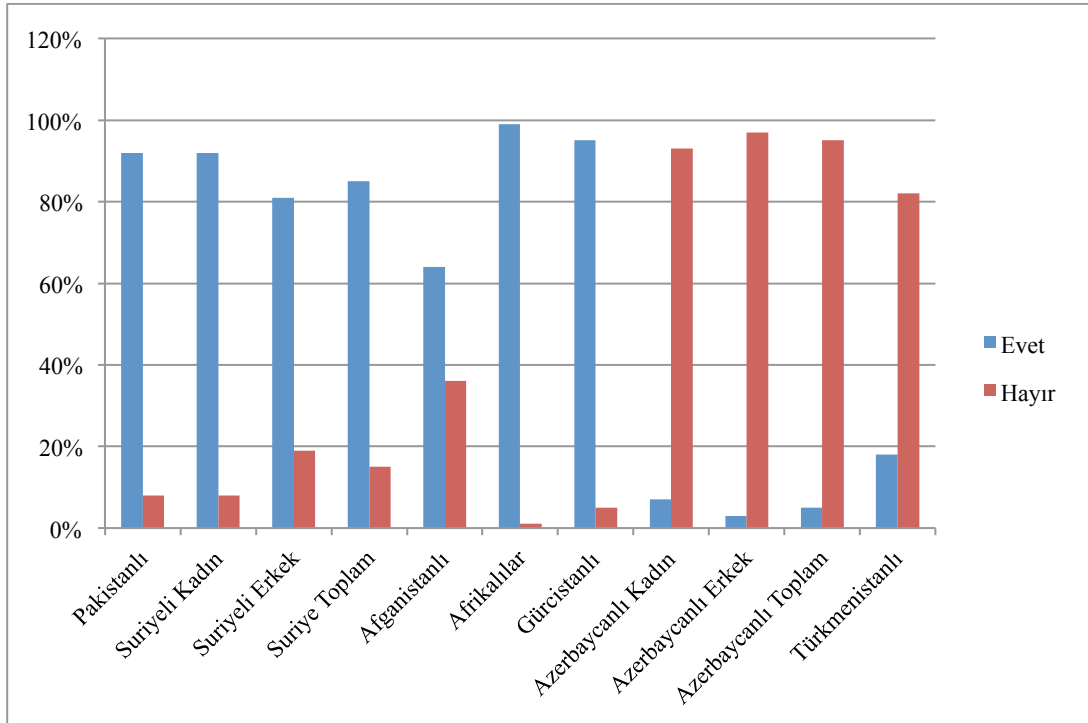
Göçmen, mülteci ve sığınmacıların dünya üzerinde en fazla maruz kaldıkları sorunların başında sosyal dışlanma, ötekileştirme, psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kalma gibi sorunlar gelmektedir. Dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de yabancı uyruklu işçiler bu tür sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu tür sorunlar özellikle de ekonomik sıkıntı ve sosyal krizlerin yaşandığı dönemlerde daha da artmaktadır. Araştırmaya dâhil olan bu yabancı işçilerin de bu tür bir muameleye maruz kalıp kalmadıklarını öğrenmek için yabancı işçilere ‘‘İş ararken herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşma, çalıştığı iş yerinden ücretini alamama, işverenlerle anlaştığınızdan daha az bir ücretle çalışma, işveren veya yerli işçilerden herhangi bir psikolojik ya da fiziksel şiddete maruz kalma durumunuz oldu mu?’’ sorusu sorulmuş ve yabancı işçilerin %94’ü (496 kişi) gibi çok yüksek bir oranı Türkiye’de çalışırken bu tür bir veya birden fazla sorunla karşılaştıklarını beyan etmişlerdir.

Tablo 19: İşçilerin Fiziksel veya Psikolojik Bir Sorunla Karşılaşma Durumu

S-17) İş ararken herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşma, çalıştığı iş yerinden ücretini alamama, işverenlerle anlaştığınızdan daha az bir ücretle çalışma, işveren veya yerli işçilerden herhangi bir psikolojik ya da fiziksel şiddete maruz kaldınız mı?(Yabancı işçiler için geçerli)	Evet		Hayır	
	Kişi Sayısı	Yüzde %	Kişi Sayısı	Yüzde %
	494	%94	29	%6

Bu soruya ülke vatandaşlarına ve işçilerin cinsiyetine göre verilen cevapların yüzdeler oranları Grafik 7’de detaylı bir şekilde gösterilmiştir. Grafikte verilen bilgilere göre yabancı işçilerin iş yaşamlarında maruz kaldıkları çeşitli ayrımcılık, dışlanma ve fiziksel veya psikolojik şiddete maruz kalma gibi sorunların ülke vatandaşlarına göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre Türkiye’de iş hayatında bu tür sorunlara en fazla maruz kalan işçiler %99 ile Afrikalı işçiler olurken, en az maruz kalanlar ise %3 ile Azerbaycanlı erkek işçilerdir. Afrikalı işçiler iş hayatlarında daha çok psikolojik şiddete aruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Pakistanlı işçilerin %92’si özellikle çalıştığı iş yerinden

ücretini alamama ve işverenlerle anlaşmalarından daha az bir ücretle çalışma sorunu ile karşı karşıya kalırken, Suriyeliler %85 ile yine aynı sorunla karşılaşmışlardır. Suriyeli kadınların bu tür sorunlarla karşılaşma oranı Suriyeli erkeklere göre %11 daha fazla olmuştur. Buna göre Suriyeli kadınların %92'si, Suriyeli erkeklerin ise %81'i iş yaşamlarında bu sorunlarla karşılaşmışlardır. Çalıştıkları iş yerlerinde bu tür sorunlarla daha az karşılaşan (sebebi bilinmemekle birlikte) %64 ile Afganistanlı işçilerdir. Burada özellikle Gürcistanlı işçiler %95 ile genellikle dini sebeplerden dolayı psikolojik baskılara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Sorulan bu soruya göre ülkemizde en az sorunla karşılaşan ve herhangi bir ırkçılık, ayrımcılık, psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kalmadığını ifade eden Azerbaycanlı erkeklerin oranı %97 iken, Azerbaycanlı kadınlarda yine %93 ile bu soruya "hayır" cevabını vermişlerdir. Azerbaycanlı işçilerin herhangi bir ayrımcılık veya başka bir sorunla karşılaşmadım diyenlerin oranı ise toplamda %95'tir. Yine aynı şekilde Türkmenistanlı işçilerin de %82'si Türkiye'de iş hayatında herhangi bir sorunla karşılaşmadığını beyan etmiştir. Burada Azerbaycan ve Türkmenistanlı işçilerin sorunlara maruz kalma oranının daha az olmasının sebebi hem Azerbaycanlı hem de Türkmenistanlı işçilerin Türkiye ile aynı dil, din, tarih ve kültürel geçmişi paylaşıyor olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu soruda kadın işçilerle yapılan özel görüşmelerde, kadın işçiler iş hayatında herhangi bir cinsel saldırı veya cinsel şiddete maruz kalmadıklarını yaşadıkları sorunların daha çok psikolojik şiddet, çalıştığı halde ücretinin tamamını veya bir kısmını alamama ya da daha düşük bir ücretle çalışma gibi sorunlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir.

Grafik 7: Yabancı İşçilerin Ülke Vatandaşları ve Cinsiyetlerine Göre İşyerlerinde Herhangi bir Ayrımcılık veya Başka Bir Sorun İle Karşılaşma Oranları

5.SONUÇ

Ülkemizin ekonomisi ve istihdamı için bu kadar önemli bir yer tutan tekstil sektörünün en yoğun olarak yapıldığı illerin başında İstanbul gelmektedir. Pek çok sektörde olduğu gibi hazır giyim ve tekstil sektöründe İstanbul, ülkemizde ilk sırada yer almaktadır. Türkiye’de modanın merkezi olması nedeniyle İstanbul, hazır giyim ve tekstil sektörünün de kalbini oluşturmaktadır. İstanbul’da tekstil ve hazır giyim sektörünün kalbi ise Osmanbey’dir. Merter, Bayrampaşa, Güngören, Zeytinburnu, Esenler, Bağcılar, Esenyurt, Fatih gibi yerler ise en önemli üretim merkezleridir. Merter, Mercan, Laleli, Güngören gibi alanlar tekstil toptancıları bakımından zengin olan alanlardır.

İstanbul Esenler ilçesi de tekstil imalat sektörüne bağlı kesimhane, dikimhane, ütü-paket gibi iş yerlerinin yoğun olarak bulunduğu bir yerdir. Bu ilçede tekstil sektörüne bağlı iş yerlerinde yoğun bir şekilde çalışma gerçekleşmekte olup, bu iş yerlerinde çok sayıda kişiye istihdam sağlanmaktadır. Bu yüzden İstanbul Esenler’e bağlı Atışalanı bölgesinde Birlik ve Havaalanı mahallelerinde bulunan ve tekstil sektörüne dayalı olarak iş yapan 28 adet iş yerinde bulunan toplam 82 müşteri, 28 patron ve 737 yerli ve yabancı işçi ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiş olup, bu çalışma sonucunda önemli bulgulara varılmıştır.

Bu bölgedeki üreticilerin çoğunlukla kot pantolon işinde ihracata dayalı bir üretim gerçekleştirdikleri ve hedef pazar alanları olarak Arap Yarımadası, Orta Doğu ve Balkanlar ile Batı Avrupa ülkeleri olduğu sonucuna varılmıştır. Bu üreticilerin en fazla Suudi Arabistan, Irak, Cezayir, Bulgaristan, Rusya, İngiltere, İtalya gibi ülkelere ihracat yaptıkları ve bir pantolonu ortalama 12 ile 14 dolar arasında bir fiyata sattıkları neticesine varılmıştır. Üreticilerin genelde bir ayda ortalama 40 bin ile 50 bin arasında kot pantolon veya gömlek ürettikleri ve üretilen her pantolon veya gömlek başına kumaş alımı hariç ortalama 35 TL harcama yaptıkları ve üretim esnasında en maliyetli kısmın ise dikimhane yani atölye işlemleri olduğu tespit edilmiştir. COVID-19 Pandemisi adı verilen salgın hastalık hayatın her alanını olduğu gibi tekstil sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Yapılan görüşmelerde üreticilerin %87’si Pandemi döneminden olumsuz etkilendikleri ve 2021 yılının son çeyreğinden sonra bu bölgedeki üretim alanlarında üretim artışı yaşanmaya başladığı tespit edilmiştir. Ayrıca son yıllarda Türk Lirası’nın yabancı para birimleri karşısında yaşadığı büyük değer kayıplarına rağmen tekstil işinde imalat yapan müşterilerin bu durumdan olumsuz etkilenmediği aksine bu dönem boyunca üretimlerini kat ve kat arttırdıkları tespit edilmiştir. Bu durumun yaşanmasında Türk tekstil pazarının yabancı müşteriler için TL’nin yaşadığı değer kayıplarıyla birlikte önemli bir çekim alanı olması etkili olan ana faktördür. Yapılan detaylı gözlem ve analizlerin sonucunda üreticiler açısından olumsuz görünen bir takım hususlar da dikkat çekmektedir. Bu hususların başında üreticilerin marka olmuş ürünleri taklit etmesi yani imitasyon işi yapmalarıdır. Gerçekleştirilen anket çalışmasında üreticilerin %97’si kendi markasıyla birlikte imitasyon işi de yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum ticarete hem haksız kazanç sağlarken hem de yerel küçük markaların tanıtımının yapılamamasına ve ihracatın sadece markalaşmış büyük firmaların ürünlerinin taklit edilerek üretim yapılmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte üreticiler için olumsuz etki yapan bir başka husus ise kumaşın dolar ile alınmasıdır. Özellikle dolar kurunun bu denli yükseldiği günümüzde kumaş alımı tekstilciler için büyük bir yük olarak durmakta olup, doların yükselmesine

paralel olarak kumaşın fiyatı da yükselmektedir. Türkiye pamuk üretiminde dünyada yedinci sırada olmasına rağmen üretilen pamuğun ham olarak yurtdışına satılıp mamul madde olarak geri alınmasından dolayı kumaş satışı da dolar işlemine tabi tutulmaktadır. Tekstil sektöründe dünyada söz sahibi ülkelerden biri olabilmemiz için ürettiğimiz pamuğun kendi ülkemizde işleyip dünya pazarlarına kendimiz sunmalıyız. Ayrıca üretilen pamuğu kendimiz kumaş haline getirdiğimizde ülke içinde kumaş alım satımının da dolar yerine Türk Lirası ile gerçekleşmesine ve bu durumun da tekstil imalatçılarının kumaş alımında daha rahat hareket kabiliyeti tanıyacaktır. Tekstil imalatçıları için önemli görünen bir diğer sorun ise ülkelerarası siyasi krizler nedeniyle yabancı ülkelerin Türk mallarına karşı uyguladıkları ambargolar ve bunun akabinde ihracatın da durma noktasına gelmesidir. Bu tür sorunların giderilmesi için hükümet yetkililerinin ülkelerarası krizlerde daha akılcı çözümler yapmaları gerekmektedir. İşveren yani patronlar açısından en önemli sorun dükkân kiralarının son zamanlarda yükselmeye başlamasıdır. Yapılan görüşmelerde dükkân sahiplerinin son iki yılda ortalama 4 kez zam yaptığı ve işverenlerin bu durumdan pek memnun kalmadıkları tespit edilmiştir. Dükkân sahipleri özellikle tekstil sektöründe yaşanan hızlı toparlanma hareketleriyle paralel olarak kira bedellerini de sürekli arttırdıkları işverenler tarafından dile getirilmiştir.

Anket çalışması 213 yerli ve 524 yabancı işçi ile gerçekleştirilmiştir. İşçilerle gerçekleştirilen anket çalışmasının sonucuna göre işçiler açısından en önemli sorunlar sigortasız çalışma, iş saatlerinin fazlalığı, ücret düşüklüğü, yabancı işçilerin yerli işçilere göre daha fazla tercih edilmesi, işçiler arasında cinsiyet ayrımının yapılması ve aynı şekilde işçilere verilen ücret miktarlarında da cinsiyet ayrımcılığının görülmesidir. Özellikle işçiler arasında sigortasız çalışma oranının çok yüksek olması hem işçiler hem devlet için önemli bir sorun iken, işverenler açısından önemli bir kazanç olarak görülmektedir. Bu konuda yetkililerin önlem alıp daha fazla ve sıkı bir şekilde denetim gerçekleştirmeleri hayati derecede önemlidir. Denetimlerin esnekleştirilmesi işverenleri cesaretlendirip daha fazla sigortasız işçi çalıştırmasına neden olmaktadır. Yerli ve yabancı işçiler arasındaki ücret farkı aynı şekilde kadın ve erkek işçi ile yabancı kadın işçi ve yerli kadın işçi arasındaki ücret farkı giderilerek bütün işçiler için aynı maaş skalası getirilmelidir. Bu ücret farklılığından kaynaklanan sorun yüzünden iş yerlerinde yerli işçiler yerine yabancı işçiler daha çok tercih edilmeye ve bu durum ise işverenlere daha fazla ve haksız bir kazanç getirmektedir. Ülkemizdeki yasalar gereği bir iş yerinde yabancı işçi yerli işçinin beşte biri kadar olmalıdır. Ancak bu şekilde yerli işçilerin hakları korunabilmektedir. İşverenlerin yerli işçi bulamıyoruz iddiası sadece ucuza yabancı işçi çalıştırma çabasıdır.

KAYNAKÇA

- Çakmak, O. (2005). Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Rekabet Gücü: Türkiye ve Tekstil Hazır Giyim Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama. *Journal of Ege Academic Outlook*, 5, 65-76.
- Danış, D. (2016). Konfeksiyon Sektöründe Küresel Bağlantılar: Göçmen İşçiler, Sendikalar ve Küresel Çalışma Örgütleri. *Alternatif Politika Dergisi*, 8(3), 562-586.
- Doğan, M. (2013). Geçmişten Günümüze İstanbul Sanayileşme Süreci ve Son 10 Yıllık Gelişimi.

- Marmara Coğrafya Dergisi. Sayı:27, s. 511-550.
- Doğan, N., & Palamutçu, S. (2013). Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Nitelikli İşgücü Yetiştirme Programları. *2023'e 10 Kala 3. Sanayi Şurası*. Ankara: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
- Eder, M., & Öz, Ö. (2010). From Cross-Border Exchange Networks to Transnational Trading Practices? The Case of Shuttle Traders in Laleli, İstanbul. *Transnational Communities: Shaping Global Economic Governance*, 82-104.
- Eurofound. (2013). *Tackling Undeclared Work in Turkey*. Dublin: Eurofound.
- GMBD, (2016). Esenler İlçesi Tekstil Atölyeleri İyileştirme Projesi. Copyright 2016 GMBD Teknoloji ve Finansal Danışmanlık LTD. ŞTİ. İlk Baskı, Nisan 2016
- Göç İdaresi Başkanlığı, (2022). Düzensiz Göç. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>.
- Korkmaz, E. E. (2018). Türkiye'de Tekstil Sanayisinin Sosyal Taraflarının Mülteci İşçilerin İstihdamına Bakışı. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1, 93-119.
- Mutlu, P., Mısırlı, K. Y., Kahveci, M., Akyol, A. E., Erol, E., Gümüşcan, İ., Pınar, E. & Salman C. (2018). Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*(1), 69-92.
- Öz-İplik-İş Sendikası. (2009). *Tekstil Sektörü Değerlendirme Raporu*. <http://www.oziplikis.org.tr/tr/data.asp?id=171>.
- Spener, D., & Capps, R. (2001). North American Free Trade and Changes in the Nativity of the Garment Industry Workforce in the United States. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25(2), 301-326.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2021). *COVID-19 Krizine Yanıt ve Dayanıklılık Projesi: Tekstil Sektörü Analiz Raporu ve Klavuzu-TRB1 ve TRB2 Bölgeleri Raporu*. Ankara: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021). *Tekstil, Hazırgiyim ve Deri Ürünleri Sektörleri Raporu (2021): Sektör Bazlı Raporlar ve Analizler Serisi*. Ankara: Sanayi Genel Müdürlüğü.
- TCMB. (2021). *İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- TÜİK. (2020). *Tekstil, Hazırgiyim ve Deri İstatistikleri*. Ankara: TÜİK.
- Williams, C. C. (2014). *Bringing the Undeclared Economy Out of the Shadows-The Role of Temporary Work Agencies*. Randstad, Amsterdam: <https://ssrn.com/abstract=2418858>.
- www.diken.com.tr. (2020). *Türkiye'de Kiracı Oranı Avrupa'ya Göre Ne Durumda?* 05.12.2022 tarihinde <https://www.diken.com.tr/turkiyede-kiraci-orani-avrupaya-gore-ne-durumda/> adresinden alındı
- www.etextilemagazine.com.tr. (2022). *Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe İstihdam Artışı*. 08.03.2023 tarihinde <https://www.etextilemagazine.com/tekstil-ve-hazir-giyim-sektorunde-istihdam-artisi.html> adresinden alındı.

www.hurriyet.com.tr. (2022). *İçişleri Bakan Yardımcısı Tek Tek Açıkladı! Rakam Rakam Türkiye'nin Sığınmacıları*. 05.12.2022 tarihinde Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/icisleri-bakan-yardimcisi-tek-tek-acikladi-rakam-rakam-turkiyenin-siginmacilari-42058226> adresinden alındı

www.worldometers.info. (2020). *Coronavirus (COVID-19) Mortality Rate*. 04.23.2022 tarihinde <https://www.worldometers.info/coronavirus/coronavirus-death-rate/> adresinden alındı

www.worldometers.info. (2022). *COVID-19 Coronavirus Pandemic*. 04.23.2022 tarihinde <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries> adresinden alındı